

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
ADALET DEĞERİNE YÖNELİK GÖRÜŞ
VE UYGULAMALARI**

Ali YUMUŞ
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL
Ekim, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET
DEĞERİNE YÖNELİK GÖRÜŞ VE UYGULAMALARI**

Hazırlayan
Ali YUMUŞ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ **Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerine Yönelik Görüş Ve Uygulamaları**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti halinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

25/10/2024

İmza

Ali YUMUŞ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Ali YUMUŞ
	Numarası	2200683501
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerine Yönelik Görüş Ve Uygulamaları
Tez Savunma Sınav Tarihi		25.10.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNE YÖNELİK GÖRÜŞ VE UYGULAMALARI

Ali YUMUŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Ekim, 2024

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Adalet kavramı hem bireyler açısından hem de toplum açısından çok önemli bir kavramdır. Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar ili merkezi ve ilçelerinde bulunan ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemine uygun bir şekilde çözümlenmiştir. Bulgular tablolaştırılarak frekanslarla sunulmuş, doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan öğretmenlerin adalet kavramı tanımlarına bakıldığında öğretmenlerin adalet kavramını çoğunlukla hak ve hukuka uygunluk olarak tanımladıkları görülmüştür. Adalet kavramının öğretiminde öğretmenlerin çoğunlukla öğrenciye rol model olma, adil bir öğrenme ortamı oluşturma, örnek olay anlatımı şeklinde adalet kavramını öğrettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Adalet değerinin öğretiminde eğitim öğretim harici dış faktörlerden ailenin çok önemli olduğu, adalet değerinin ilk temellerinin ailede atıldığı ancak birçok ailenin bu değer öğretiminde engel teşkil ettiği tespit edilmiştir. Televizyon ve sosyal medya içeriklerinin de çocuğun adalet değerini öğrenmesinde olumsuzluk oluşturduğu, bu mecraların içeriklerinin düzenlenmesi koşuluyla adalet değerinin öğretilmesine katkı sağlayacağı ortaya çıkmıştır. Adalet değerinin yeni nesillere daha iyi aktarılmasında aile eğitimleri, sosyal medya ve televizyon içeriklerinin düzenlenmesi, adalet ile ilgili müfredata bağımsız bir ders eklenmesi ile ilgili önerileri vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Adalet Değeri.

ABSTRACT

SOCIAL STUDIES TEACHERS' OPINIONS AND PRACTICES ON THE VALUE OF JUSTICE

Ali YUMUŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION**

October, 2024

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

The concept of justice is a very important concept for both individuals and society. The aim of this research is to reveal the views and practices of social studies teachers regarding the value of justice. The phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used as a method in the research. The study group of the research consists of social studies teachers working in secondary schools in the center and districts of Afyonkarahisar province in the 2023-2024 academic year. The research data were collected using a semi-structured interview form developed by the researcher. The data obtained in the research were analyzed in accordance with the descriptive analysis method. The findings were tabulated and presented with frequencies and supported with direct quotes. When the teachers' definitions of the concept of justice were examined from the findings obtained as a result of the research, it was seen that the teachers mostly defined the concept of justice as compliance with rights and law. It was concluded that in the teaching of the concept of justice, teachers mostly taught the concept of justice in the form of being a role model for the student, creating a fair learning environment, and telling sample events. It was determined that family is very important among external factors other than education and training in the teaching of the value of justice, that the first foundations of the value of justice are laid in the family, but many families pose an obstacle to the teaching of this value. It has been revealed that television and social media content also have a negative effect on children learning the value of justice, and that these media will contribute to teaching the value of justice, provided that their content is regulated. Suggestions regarding family education, regulation of social media and television content, and the addition of an independent course on justice to the curriculum have been emphasized in order to better convey the value of justice to new generations.

Keywords: Value, Values Education, Social Studies, Value of Justice.

ÖN SÖZ

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sürecinin ilk başından sürecinin sonuna kadar her anlamda beni destekleyen, ihtiyaç hissettiğim her durumda yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL'e;

Tez yazım sürecinde desteğini hiç esirgemeyen Doç. Dr. Ceren UTKUGÜN'e;

Tez dönemim boyunca desteğini her daim hissettiğim, bana yol gösteren kıymetli arkadaşım Nefise DURGUT'a

Tez yazım sürecinde çok kıymetli desteği olan Aysun İLTER TUTAR'a

Yüksek lisans eğitimim boyunca destek veren eşim Ayfer HORZUM YUMUŞ ve kızım Bensu YUMUŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ali YUMUŞ
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. DEĞER KAVRAMI	5
2. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ	7
3. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	8
3.1. SPRANGER DEĞER SINIFLAMASI.....	9
3.2. ROKEACH DEĞER SINIFLAMASI	9
3.3. SCHWARTZ DEĞER SINIFLAMASI	10
4. SOSYAL BİLGİLER VE DEĞERLER EĞİTİMİ	11
5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA DEĞERLER EĞİTİMİ	12
6. ADALET KAVRAMI	13
7. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	14
7.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	14
7.2. YURT DIŞINDA YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR	18

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	20
2. ÇALIŞMA GRUBU	20
3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	21
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET KAVRAMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	24
2. ÖĞRENME VE ÖĞRETME SÜRECİNDE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALETİN ROLÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	26
3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERE ADALET DEĞERİNİ ÖĞRETİM ŞEKİLLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ.....	28

4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİ ÖĞRETİRKEN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	30
5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİN KAZANIMI KONUSUNDA DIŞ FAKTÖRLERİN ETKİSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	34
6. OKULDA VE SINIFTA SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET KONUSUNDA FARKINDALIK OLUŞTURMAK ÜZERE UYGULADIKLARI ETKİNLİKLER.....	37
7. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİN KAZANDIRILMASINA YÖNELİK ÖNERİLERİ	40
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	44
KAYNAKÇA.....	50
EKLER DİZİNİ.....	55

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Sparanger Değer Sınıflandırması	9
Tablo 2. Rokeach'un Değer Sınıflandırması	10
Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi	12
Tablo 4. Çalışma Grubuna Yönelik Bilgiler	21
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Kavramına Yönelik görüşleri	24
Tablo 6. Öğrenme ve Öğretme Sürecinde Adaletin Rolüne Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri	26
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilere Adalet Değerini Öğretim Şekillerine Yönelik Görüşleri.....	28
Tablo 8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerini Öğretirken Karşılaştıkları Zorluklara Yönelik Görüşleri	30
Tablo 9. Öğrencilere Adaleti Öğretirken Karşılaşılan Zorlukları Aşmada Öğretmenlerin Çözüm Yolların Yönelik Görüşleri	32
Tablo 10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Kazanımı Konusunda Dış Faktörlerin Etkisine Yönelik Görüşleri	34
Tablo 11. Okulda ve Sınıfta Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Konusunda Farkındalık Oluşturmak Üzere Uyguladıkları Etkinlikler.....	37
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Kazandırılmasına Yönelik Önerileri.....	40

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

% : Yüzde

Akt.: Aktaran

F: Frekans

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

GİRİŞ

Problem durumu

Tarihsel süreç içerisinde bütün toplumların ve ülkelerin en temel hedeflerinin başında sorumluluklarının farkında olan ve bu farkındalık doğrultusunda davranan, ülkesine ve topluma bağlı, iyi insanlar yetiştirmek yer almaktadır (İnce, 2021). Eğitim öğretim sistemi bireyleri her yönüyle ve en iyi şekilde hayata hazırlamalıdır. Bu hayata hazırlama sürecinde öğrencilerin duyuşsal, bilişsel, sosyal, bedensel ve ahlaki tüm yönlerden nitelikli bir eğitim öğretim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Günümüzde insanlara, hayvanlara yönelik şiddet olayları, doğanın insan eliyle kirletilmesi ve toplumun onaylamadığı bir çok olumsuz olay her geçen gün artmaktadır. Bu olumsuzlukların artması değerler eğitiminin önemini arttırmıştır (Yeşil, 2021).

Günümüzde bilim ve teknolojiadaki hızlı ilerlemeler, insanların konfor alanını arttırmış fakat kültürel anlamda değerleri önemli derecede çıkmazlarla yüz yüze getirmiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler toplumsal yapıyı belli noktalardan tahrip eder hale getirmiştir (Akbaş, 2004:30). Dolayısıyla değer milletlerin hem yarına kalmaları hem de ekonomik ve kültürel gelişim açısından oldukça önemlidir. Okullarda öğrencilere kazandırmak istenilen bilişsel ve psikomotor becerilerin yanında dürüstlük, adalet, saygı, vatanseverlik, hoşgörü gibi birçok duyuşsal beceri de öğrencilere kazandırılmak istenmektedir (MEB, 2018). Bu misyondan dolayı eğitim sistemimizde değerler eğitime çok önem verilmiş ve eğitim sistemimizde uygulanan öğretim programlarında değerler önemli bir yer teşkil etmiştir.

Öğretim programlarına bakıldığında değerler eğitimi bütün derslerin programlarında yer almasına karşın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında değerler kapsamlı bir şekilde yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde tarihsel içeriklerin olması, farklı kültürler ve hayat hikayelerine yer vermesi yönüyle Sosyal Bilgiler dersinin bir değerler eğitimi dersi olduğu ortadadır(Kan, 2010:140). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına bakıldığında genel anlamda hangi değerlerin öğrencilere kazandırılacağı, hangi konularda hangi değerlerin vurgulanacağı ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde kullanılacak genel yaklaşımlar programda açıklanmıştır. Eğitim kurumlarında okutulan Sosyal Bilgiler dersinin öğretilmesindeki temel amaç haklarını bilen aktif bir birey yetiştirmektir. Aktif bireyin temel özelliklerinden biri de değerlere sahip olmasıdır. MEB 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına bakıldığında öğrencilerde

geliştirilmesi hedeflenen kök değerden bahsetmektedir. Bu değerler adalet sevgi, saygı, sabır, vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik, öz denetim, dostluk ve dürüstlüktür (Yeşil, 2021:2).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında kök değerlere ve araştırmanın temelini oluşturan adalet değerine yer verilmiştir. Öte yandan değerler eğitiminin önemli bir parçası olan ve öğrencilere bu değerlerin kazandırılmasında en önemli misyonu üstlenen kişilerin başında Sosyal Bilgiler öğretmenleri gelmektedir. Öğretmenlerin adalet değerine yönelik algı ve tutumları bu değerın öğrencilere aktarılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan literatür taramasında ise adalet değeri ile ilgili yeterli düzeyde çalışmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gerek milletlerin gerekse bireylerin hayatında önemli bir yer teşkil eden adalet değeri ile ilgili çalışmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Adalet değerinin yeni nesillere aktarılmasında en büyük görev ders olarak en çok Sosyal Bilgiler dersine düşmektedir. Sosyal Bilgiler dersi dersler arasında öğrenciyi toplumsal hayata hazırlayan en önemli derslerden biridir. Bu dersin içerisinde de değer olarak adalet değeri büyük bir önem arz etmektedir. Bu dersi de öğrencilere aktaranlar ise Sosyal Bilgiler öğretmenleridir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüşleri ve uygulamalarının belirlenmesi yapılan araştırmaya zemin teşkil eden problem durumu olarak nitelendirilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını ortaya çıkarmaktır. Hedeflenen bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır:

- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına yönelik görüşleri nelerdir?
- Öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolüne yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere adalet değerini öğretim şekillerine yönelik görüşleri nelerdir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklara yönelik görüşleri ve zorlukları aşmada çözüm yolları nelerdir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin kazanımı konusunda dış faktörlerin etkisine yönelik görüşleri nelerdir?

- Sınıfta ve okulda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet konusunda farkındalık oluşturmak üzere uyguladıkları etkinlikler nelerdir?

- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin kazandırılmasına yönelik önerileri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Eğitim sisteminde değerlerin öğretimi büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında kök değer olarak yer alan ve öğrencilere kazandırılması hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli bir değer olan adalet değerinin öğretimi ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarına ulaşılmak istenmektedir. Bunun neticesinde değer öğretimi konusunda önemli bir misyona sahip olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden adalet değerinin öğretimi konusunda önemli bilgiler elde edilebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarından hareketle adalet değerinin öğretimi sürecinde olası sorunlar ve ileride sorun teşkil edebilecek durumlar tespit edilebilir. Bu açıdan etkili bir adalet değerinin öğretimi için faydalı bilgiler sunabilir.

Adalet değerinin yeni nesillere iyi bir şekilde aktarılması hem bireyin kişilik gelişimi hem de ülkenin kalkınması açısından oldukça önemlidir. Bu değer en önemli aktarıcılarından olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu değer ile ilgili görüşleri ve uygulamalarının tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bu araştırmanın literatüre önemli katkı sunacağı beklenmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

a) Bu araştırmanın katılımcıları 2023-2024 eğitim öğretim yılında, Afyonkarahisar il merkezi ve ilçelerinde görev yapan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile sınırlıdır.

b) Bu araştırmanın veri toplama aracı; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla sınırlıdır.

c) Bu araştırmada toplanan veriler öğretmenlerin verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

Araştırma Varsayımları

1. Hazırlanan araştırma sorularının araştırma konusunu kapsayıcı şekilde olduğu varsayılmaktadır.
2. Araştırma alışma grubunun araştırma konusu ve amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.
3. Araştırmaya katılan katılımcıların görüşme sorularına iten cevaplar verdikleri varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. DEĞER KAVRAMI

Eğitim öğretimde eğitim kurumlarımızın en önemli ve en başta gelen görevlerinden biri eğitim öğretim programlarında gerek açık bir şekilde ifade edilmiş olsun gerekse olmasın öğrencilere ulusal ve uluslararası tüm insanlığın benimsemiş olduğu değerleri kazandırmak, öğrencilerin karakter ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlamaktır. Günümüz eğitim sisteminde değerler eğitimi, eğitim öğretim programlarının yanında, örnek programların içeriğine giren uygulamalarla yapılmaktadır (Uyanık, 2022:16).

Değer, hem kişisel hem de sosyal bir takım olguları barındıran önemli bir kavramdır. Değer nedir üzerine birçok bilimsel ya da felsefi tartışmalar ve araştırmalar yapılmasına rağmen değer ile ilgili üzerinde mutabakata varılmış bir tanım yer almamaktadır. Değer mefhumunun zamansal açıdan bir içerik taşıdığı ve zamanla bu içeriğin değişmesinden kaynaklı olarak, değer kavramının subjektif olduğu ve objektif bir temele dayanmadığı ifade edilmektedir. Değer üzerine çalışan birçok insanın değerleri farklı terimlerle ilişkilendirerek açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Değer kavramının birçok farklı disiplin içerisinde yer alması da ortak bir değer tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 5).

Tarihsel sürece bakıldığında insanların her dönemde mutlaka bir değerler dünyasına sahip olduğu ve bu sahip olduğu değerlerin insanın bütün davranışlarını belirlediği görülmektedir. Bununla birlikte değerler insan davranışlarıyla alakalı olmasından dolayı, insan davranışlarını inceleyen sosyoloji, felsefe, eğitim bilimleri, psikoloji, ekonomi gibi birçok sosyal bilim dalı değerler ile ilgilidir. Değer kavramı çok fazla üzerinde tartışma yapılan bir kavram olmasına rağmen üzerinde uzlaşılan bir kavram olamamıştır (Uysal, 2003: 54).

Kuçuardi (2016). Felsefi düşünce tarihi incelendiğinde değer kavramından farklı anlamların çıkarıldığını ifade ederek, bu farklı anlamların genel ve soyut olmasından kaynaklı insanların zihin dünyasında değere dair nitelik oluşamadığını ifade etmiştir.

Değer kavramı TDK (2024) sözlüğünde “ Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; üstün nitelik; bir ulusun sahip olduğu

sosyal, kültürel, ekonomik, ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.

Değer kavramı, günümüz dünyasında günlük yaşamın çeşitli alanlarında çokça karşımıza gelen bir kavram haline dönüşmüştür. Siyasi alandan, iş dünyasına, tıp alanından akademiye, medya sektöründen, eğitim camiasına kadar çeşitli alanlarda kullanılan bir kavram olan değer , son yıllarda en önde gelen önemli kavramlar arasında yer almaktadır. Değer kavramının vurgulanması her geçen gün daha fazla artmaktadır. Siyasetçiler siyasi faaliyetlerini değerler üzerinden temellendirmekte, eğitimciler okullarda değerler eğitimi üzerinde farklı çalışmalar yürütmekte, akademi dünyası özellikle sosyal bilimler alanında değer kapsamlı çalışmalar yapmakta, tıp uzmanları ise kendi alanlarındaki etik kurallarını ve değerleri çalışmalarında kriter olarak kullanmaktadır (Arslan ve Yaşar, 2007 :8-9).

Değeri belirli durumlar karşısında herhangi bir durumu bir diğerine tercih etme davranışı olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan değerler, insanların neyi önemsediklerini tanımlayarak ilgilerini, tercihlerini, istenilen veya istenilmeyen durumları da ifade etmektedir (Erdem, 2003: 56).

Başka bir değer tanımlamasına bakıldığında Aktepe (2010)’ye göre değer, bireylerin veya toplumun hayat kalitesini ve motivasyon durumunu yükselten, insanların ve toplumun mutluluğunu baz alan normlar sistematiğidir. Değer kavramı ile ilgili toplumun üzerinde uzlaştığı husus, değerlerin uzun süreçler neticesinde oluştuğudur. Değerlerin değişebileceği özellikle de bireysel veya toplumsal değerlerin süreç içerisinde değişebileceğini ifade etmiştir.

Değerler, insanların önem verdiği ve ulaşmak adına peşinden koştuğu, elde etmeyi istekli şekilde arzuladığı şeyler olarak ifade edilir. Şiddetli şekilde arzulanan bu şeyler sağlık, ekonomik değerler olabileceği gibi mutlu olma, Allah sevgisi, vatan ve millet sevgisi, hürriyet gibi manevi değerlerde olabilir (Bolay, 2007:14).

Değerler, toplumun unsurları olan bireylere nelerin önemli olduğunu, tercihler noktasında nelerin tercih edilmesini gerektiği konusunu özetle bireylere yaşamsal anlamda rehberlik etmektedir (Akbaş, 2008:10).

Günümüzde çok önemli bir yere haiz olan ve gittikçe de önemi daha da artacak olan değer kavramı ile ilgili ortak bir tanıma varılamadığı ve birçok değer tanımının olduğu ortadadır.

2. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ

Değerler toplumun en temel birimi olan ailenin kimliğini oluşturmaktadır. İnsanların içinde yaşadıkları toplumda, eğitim öğretim gördükleri okullarda, yaşadıkları toplumsal alanlarda mevcut olan değerleri kabullenmeleri beklenmektedir. Bu değerlerin kültürden kültüre ve ulustan ulusa değişim göstermelerine karşın, değerlerin genelgeçer birtakım özellikleri bulunmaktadır (Yazıcı, 2006).

Kişilerin daha çok duygu yönüne hitap eden, kişilik ya da ahlaki yönden gelişimine etki eden, toplum tarafından kabul edilen ve toplumun kimliğini gösteren özellikler, değerlerin en temel özelliklerini oluşturmaktadır. Ekonomik, kültürel ya da toplumsal farklılıklara göre değişiklik gösteren değerler, her farklı toplum tarafından farklı yapıda veya yargıda yer almaktadır (Arslan, 2023).

- Toplum ya da insanlar tarafından benimsenen birlik ve beraberliği tesis eden olgulardır.
- Kişilerin toplumsal beklentilerini karşılayan ve toplumun ya da bireylerin menfaatine olan kriterlerdir.
- Kişilerin bilincini, duygu ve coşkularını etkileyen yargılardır.
- Bireylerin bilincinde yer alan, kişinin davranışlarını yönlendiren güdülerdir.
- Kural içeren fakat kurallara nazaran daha kapsamlı ve soyu olan durumları ifade eder (Arpacı, 2013).

Yukarıda belirtilen değerlerin genel özelliklerinin haricinde değerler ile ilgili özellikleri şöyle sıralayabiliriz.

a) Değerler insan yaşamında olan insanın manevi ve sosyal bir kutsalıdır. İnsan tarafından benimsenmiş, içselleştirilmiş değerlerdir. Örneğin; adaletin tesisi için çaba sarf etmek, insan olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek, israf etmemek, haset duygularından kaçınmak gibi değerler manevi değerleri teşkil ederken, toplumun en küçük yapı birimi aile olgusunu sahiplenme, bir millet için önemli olan bayrak, vatan ,milli kimlik gibi değerler ise sosyal değerleri oluşturmaktadır (Onaylı, 2024).

b) Değerler, ilk eğitim aldığımız ailede kazanıldığı gibi, eğitim öğretim gördüğümüz okullarda ve sosyal çevreden de kazanılabilen olgulardır. Kısaca değerlere bakıldığında hem öğrenilebilen hem de öğretilen olgular olarak varlıklarını devam ettirmektedirler (Yakut, 2023) .

c) Değerler, toplumsal hayatı tanzim edici, toplumsal kontrolü ve kültürel dinamikliği sağlayan öğelerdir (Avcı, 2020).

d) Değerler, bireylerin amaçları ve bu amaçlara ulaşırken bireylere kılavuzluk eden davranışsal ilişkilerdir (Yazıcı, 2006).

e) Değerler, bireylerin iyiliğine ya da toplumun ihtiyaçlarına yönelik kabul edilen ölçülerdir (Çolak, 2023).

Değerler insanın hem bireysel hem de toplumsal anlamda aldığı kararları etkilemektedir. Hayatın her alanında etki gücüne sahip değerleri birçok farklı disiplindeki bilim alanları inceleme konusu yapmıştır. He ne kadar zamana mekana, kültürden kültüre değişim gösterse de insanın ve toplumun gelişmesi, ortak iyinin çoğaltılması adına değerler vazgeçilmez olgulardır.

3. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

İnsanların yaşamları boyunca kıymet verdiği pek çok farklı değer bulunmaktadır. İnsanların değerlere yüklemiş olduğu manalar farklılık arz etse de her insanın hayatındaki farklılığı, almış oldukları kararlardaki devamlılığı ve yaşamdaki anlam arayışını ifade etmek için değerler çeşitli noktalardan sınıflandırılarak daha anlaşılır bir noktaya getirilmeye çalışılmaktadır. Alandaki yapılan çalışmalara bakıldığında değerlerin farklı sınıflara ayrıldığı görülmektedir (Onaylı, 2024:10).

Değerler noktasında literatürde birçok farklı sınıflandırma yer almaktadır. Yer alan bu sınıflandırmalarda en fazla kabul edilen sınıflandırmalardan biri Spranger (1928) tarafından yapılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma daha sonra 1951 tarihinde ölçeğe dönüştürülmüştür. Spranger yapmış olduğu çalışmalar neticesinde değerleri altı gruba ayırmıştır. Rokeach (1973) de, kendi yaptığı çalışmalarda değerleri iki gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırmaya bakıldığında hayatın temel amaç noktalarını gösteren değerleri amaç değerler olarak adlandırmış, bu amaç değerlere ulaşmayı sağlayan davranışları içeren değerleri ise araç değerler olarak nitelendirmiştir. Schwart ise değerleri hazcılık, uyarılma ve harekete geçirme, özyönelim, evrenselcilik, başarı, iyimserlik, güç, güvenlik, uyma, geleneksellik şeklinde gruplara ayırmıştır. On farklı gruba ayırdığı değerlerin içinde elli altı değer yer almaktadır (Akbaş, 2004: 55).

3.1. SPRANGER DEĞER SINIFLAMASI

Tablo 1. Sparanger Değer Sınıflandırması

Bilimsel Değerler	İlme, bilgiye, akla, eleştirel bakış açısı, düşünceye önem verir. Gerçekçilik ve detaycılık ön plandadır.
Ekonomik Değerler	Yararlı ya da pratik olana önem verilir. Maddi amaçlar daha çok önemsenmektedir.
Estetik Değerler	İnsanların hayatında sanatın vazgeçilmez olduğu, güzellik, uyum, simetri anlayışı hakimdir.
Sosyal Değerler	Bireysellik değilde toplumsal faydayı savunan, bencil olmayı değil başka insanları da düşünen yardımlaşme, başka insanları da sevmeye, fedakarlık anlayışı ön plandadır.
Politik Değerler	Kişisel güç, otorite, liderlik, şöhret. Gücü her şeyin üstünde gören bir anlayış mevcuttur.
Dini Değerler	Dini bir bakış açısı hakimdir. Dünya hazlarının dini değerler için feda edilmesi vardır. İnançlar ön plandadır.

Kaynak: Softaoğlu, 2023.

3.2. ROKEACH DEĞER SINIFLAMASI

Rokeach, değeri hayata rehberlik eden standartlar olarak tanımlamıştır. Değerlerin sabit olamayacağını, sabitlik durumunda ise hem bireysel hem de toplumsal açıdan değerlerin geleceğe aktarılmasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Aynı zamanda bu değerlerin sabit kalması durumunda insanın kişiliğinin ya da toplumsal devamlılığının mümkün olmayacağını söylemektedir. Toplumlar değerlerine bağlı kalmadıklarında ve değerler açısından devamlılıklarını sabitlemedikleri sürece amaçladıkları toplumsal sistemin oluşması ve toplumun ileriye gitmesi mümkün değildir. Değişimin ifade edilebilmesi için, toplumun değişim açısından kendini hazır hissetmesi gerekmektedir. Bu açıdan hayat, değerlerin değişmez yönüne dikkat çekmekte, öte yandan değişebilen yönlerinde var olması gerektiğini vurgulamaktadır (Rokeach, 1973: 5–6; Akt. Özkul, 2007: 13).

Rokeach (1973) yaptığı çalışma sonucunda değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere iki kategoride ele almıştır. Amaç değerler yaşamın amacına yönelik değerlerdir. Amaç değerler; huzurlu, mutlu ve bir yaşam, hayatta eşitliğin olması, özgürlüğün varlığı, milli güvenlik iken araç değer ise amaç değerlere ulaşmak için kullanılabilecek davranış biçimlerini ifade etmektedir. Merhametli, tutkulu, neşeli, mutlu, bağımsız, cesur olan davranış kalıplarını ifade etmektedir (Bilgin, 1995: 84; Akt. Akbaş, 2004: 57).

Amaç değerlere bakıldığında zevk, saygı, başarılı olma, huzurlu olma gibi bireysel değerlerin yanında barışın egemen olduğu bir dünya, milli güvenliğin ve özgürlüğün esas olduğu sosyal merkezli değerler de olabilmektedir. Aynı şekilde araç değerler de neşeli, mutlu, dürüst, sevecen, cesur gibi bireyler arası ilişkileri tanzim eden etik değerler olabileceği gibi insanın kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayacak entelektüel, yaratıcı, girişken şeklinde yeterlilik ifade eden değerler de olabilir (Bilgin, 1995:84).

Tablo 2. Rokeach'un Değer Sınıflandırması

Amaç Değer	Araç Değer
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

Kaynak: Rokeach, 1973:28; Akt. Akbaş, 2004: 57.

3.3. SCHWARTZ DEĞER SINIFLAMASI

Rokeach'ın değerler üzerine yaptığı sınıflaması üzerinde çalışan Schwartz ise değerleri on temel değer şeklinde kategorize etmiştir. Tüm kategorilerde bulunan toplam değer sayısı elli altıdır. Schwartz değer listesi aşağıda verilmiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61).

Güç Değeri: Sosyal statü, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim ve baskı gücü, saygınlık.

Başarı Değeri: Sosyal kriterlere göre bireysel başarı yönelimi, başarı elde etme isteği

Haz Değeri: Bireysel hazza ya da zevke yönelme.

Uyarılım Değeri: Heyecanlı olma, yenilikçilik, yaşama karşı koyma.

Öz Yönelim Değeri: Düşünce ve fiillerde bağımsızlığı isteme ve benimseme.

Evrensellik Değeri: Anlayışlı olmak, hoşgörü ile bütün insanların ve evrenin iyiliğini istemek.

İyilikseverlik Değeri: İnsanın çevresinde bulunan insanların iyiliğini istemesi hali.

Geleneksellik Değeri: Kültürel ya da dini geleneklere saygı duyma ve bağlılık.

Uyum Değeri: Başka insanları rahatsız eden ve toplumsal beklentilere aykırı olan fiillerin sınırlandırılması

Güvenlik Değeri: Sosyal hayatta toplumun ve kişilerin kendilerini emniyette ve huzurda hissetmesi (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

4. SOSYAL BİLGİLER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Sosyal Bilgiler, kişilerin birbirleri ile veya sosyal çevresi ile olan etkileşimine odaklanmaktadır. Bu etkileşimin duyuşsal boyutları yer almaktadır. Kişilerin gerek kendileri ile ilgili gerekse başkaları ile ilgili tutumları, inançları ve değer yargıları var olan bu etkileşimi etkilemektedir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler eğitiminin kişilerde demokratik tutum, inanç ve değerlerin daha fazla geliştirilmesinde, mevcut değerlerin fark edilmesinde ve bu değerlerin çevreleri ile kurmuş olduğu etkileşimlerini ne yönde etkilediğinin farkında olabilmeleri noktasında sorumluluğu bulunmaktadır (Doğanay, 2012). Sosyal Bilgiler öğretimi içerisinde birçok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinlere bakıldığında tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji, iktisat, antropoloji, felsefe, hukuk gibi birçok disiplin bir bütünsel yaklaşım içerisinde işlenmektedir.

Sosyal Bilgiler, hızlı bir şekilde değişen ve dönüşen ulusal ya da uluslararası dünyada bilgi çerçevesinde kararlar alabilen, sorunlarına çözüm üreten etkili vatandaşlar yetiştirmek maksadıyla, sosyal ve insan bilimlerinden topladığı bilgileri ve yöntemleri bir araya getirerek kullanan bir eğitim programı biçiminde tanımlanmaktadır (Öztürk, 2006).

5. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerler yer almaktadır.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi

1. Adalet,	2. Aile birliğine önem verme	3. Bağımsızlık
4. Barış	5. Bilimsellik	6. Çalışkanlık
7. Dayanışma	8. Duyarlılık	9. Dürüstlük
10. Estetik	11. Eşitlik	12. Özgürlük
13. Saygı	14. Sevgi	15. Sorumluluk
16. Tasarruf	17. Vatanseverlik	18. Yardımseverlik

Kaynak: MEB, 2018.

MEB (2018) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programına bakıldığında öğrencilere kazandırılması amaçlanan on sekiz tane değer olduğu görülmektedir. Bu değerler sırasıyla adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik şeklinde yer almaktadır. Programda yer alan bu değerler gerek programlardaki öğrenme alanlarının içerisinde yer alan kazanımlar vasıtasıyla örtük bir şekilde ya da doğrudan kazandırılması amaçlanmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretiminde değerlerin ve becerilerin kazanımlarla birlikte ilişkilendirilerek işlenmesi gerekmektedir. Ancak değerler eğitimi ve beceri eğitiminin hayat boyu öğrenme kapsamında ele alınabilmesi için söz konusu değerlerin ve becerilerin uygun görülecek çeşitli kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmeleri gerekmektedir (MEB, 2018: 10).

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere tüm insanlığın kabul ettiği ortak değerleri ve beceri kazandırmayı hedeflemektedir. Sosyal Bilgiler dersinin içeriği ise sosyal bilimlerden alınan içerikler oluşturmaktadır. Bu içerikler öğrencilerin bilgi ve beceri seviyelerine uygun olacak şekilde bütünleştirilmiştir. Öğrencilerin iyi insan ve iyi vatandaş olma hedeflerinin gerçekleşmesini amaç edinen bu ders dün, bugün ve ilerleyen zamanlarda da toplumların siyasi, kültürel, ekonomik ve çevresel yönlerini inceleyen bir disiplin olarak öğretim programlarında yer alır (Öztürk ve Deveci, 2011). Öğrenciye kazandırılması amaçlanan değerler birçok farklı dersin öğretim programında yer almaktadır. Ancak dersler arasında öğrencileri hayata hazırlayan, toplumla en fazla bağı

kuran ders Sosyal Bilgiler dersidir. Bu yönüyle değerler eğitiminde en fazla görev Sosyal Bilgiler dersine düşmektedir. Değerler içerisinde adalet değeri toplum ve insan temelli bir değer olması yönünden bu değeri en kapsamlı şekilde aktarabilecek ders ise Sosyal Bilgiler dersidir.

6. ADALET KAVRAMI

Adalet kavramının ne olduğu ile ilgili, yaşamın çeşitli alanlarına ne şekilde uygulanabileceği problemi, geçmişten günümüze gelene kadarki süreçte başta felsefe alanında olmak üzere toplumsal, hukuki, ahlaki, siyasal ve eğitim ile ilgili bir problem olarak düşünülmüş ve ele alınmıştır (Topakkaya, 2008: 28). Adalet kavramının birçok farklı sosyal bilim disiplini ile ilişkili olması ve bu kavramın farklı şekillerde ifade edilmesi, yaşam ile çok yakından alakalı olması gibi unsurlar, adalet kavramı üzerinde çok fazla durulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu kavramın soyut ve karmaşık olması da bu kavramın üzerinde herkesin uzlaşabileceği bir mananın ortaya çıkmasına engel teşkil etmiştir (Yeşil, 2021:39). Adalet kavramına bakıldığında bu kavramın çok komplike bir kavram olduğu anlaşılmaktadır ve bu durum, herkesin üzerinde ittifak edebileceği bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır.

İnsanoğlunun bir alanda sabit kalarak yerleşik hayata geçmesiyle bir arada yaşamının gereği olarak kuralların belirlenmesi tarihin her döneminde problem teşkil etmiştir. Adalet mefhumuna yönelik ilk yazılı belgelerde insanların toplu halde nasıl yaşaması gerektiğini ve mevcut sınırlı kaynakların insanlar arasında nasıl dağıtılacağı ile ilgilidir. İnsanların bir arada yaşaması ve mevcut kaynakların paylaşılması, ihtiyaçlarının karşılanması ve tüm bu süreçlerde insanların birbirlerinin haklarına riayet etmesi ve bütün bu süreçlerin bir kurallar silsilesine bağlanması adaleti kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Yürür, 2008).

Eski Yunan filozoflarından Sokrates, adaleti “ iyi olanı kötünden ayırma bilgisi” şeklinde tanımlamıştır. Aristo’ya göre adalet, bütün yaşama hakim olması gereken fazilet ve itidal şeklinde tanımlanmıştır (Bilge, 2014:188). Adalet kavramı genel anlamıyla üstün hukuk kuralları ve idealine uygunluktur (Bozkurt, 205:189). TDK (2024) sözlükte adalet kavramı; “hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması” şeklinde tanımlanmıştır. Adaletin tanımlarına bakıldığında toplumsal kuralların, hak edenin hakkını almasının ve eşitliğin vurgulandığı görülmektedir.

Adaletin toplumsal düzeninin tesis edilmesinde, insanların haklarının gözetilmesi, insanlar arasında menfaat çatışması meydana geldiğinde haklı tarafın hakkının teslim edilmesi, toplumdaki insanlara hak ve özgürlüklerinin teminat altında olduğunun hissettirilmesi gerekmektedir (Memişoğlu ve Taşkın, 2019: 4).

Eğitim öğretim süresi boyunca adalet kavramına önem vermek öğrencilere hakkı gözeterek davranma, eşitlik, doğruluk ve dürüstlük gibi değerleri öğretme noktasında da büyük önem taşımaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bulunan adalet değerinin başka öğrenme alanları ile bağlantı kurulması, öğrencilerin adalet duygusunu içselleştirmelerine ve toplumdaki sorumluluklarını anlamalarına katkı sağlar (MEB, 2018).

Adalet kavramı toplumsal düzen içerisinde bütün insanları eşit olarak görme, insanlar arasında menfaat çatışmaların yaşandığında her daim haklının hakkını teslim etme, kişilerin hak ve özgürlüklerini teminat altına alma adalet kavramının olmazsa olmazıdır. Bu yönüyle toplum açısından büyük öneme haiz bir kavramın yeni nesillere eğitim kanalıyla kazandırılarak yeni nesillerde adalet bilincinin oluşturulması bir zorunluluktur. Bu adalet kavramının öğrencilere kazandırılmasında birçok paydaşa görev ve sorumluluk düşmektedir. Bunlar arasında ilk olarak aile gelmektedir. Çocuk ilk eğitimini okuldan önce ailede almaktadır. Bunun dışında sosyal çevre, kitle iletişim araçları ve eğitim öğretim kurumları da adalet kavramının öğretilmesinde önemli unsurlardır. Bu sayılan unsurlar arasında ise en büyük görev elbette okullara düşmektedir. Adalet kavramı sistemli ve planlı olarak en iyi şekilde okullarda verilebilir. Devlet, eğitim öğretim müfredatlarına bu kavramı koyarak öğrencilere adalet kavramı sistematik ve bütüncül bir şekilde kazandırılmasını sağlar.

7. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

7.1. TÜRKİYE’DE YAPILAN İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde bu araştırma konusuyla ilgili olduğu düşünülen Türkiye’de yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

Özmen vd. (2007) araştırmalarında bir devlet kurumunda 187 katılımcı ile gerçekleştirilen, adalete verilen değer in adalet algıları üzerindeki etkisinin incelenmesine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda ise adalet konusunda hassasiyet derecesi yüksek olan bireylerin adalet ile ilgileri de bu hassasiyetin etkisi

altında kalması neticesinde, bu bireylerin adalet algılarının da olumsuzlaştığı belirlenmiştir.

Çelikkaya (2008) tarafından altı ve yedinci sınıf öğrencilerinin okul deneyimleri temelinde adalete yönelik algılarının araştırıldığı yüksek lisans tezinde, araştırma sonucunda öğrencilerin adaleti dört boyutlu şekilde algıladıkları, bu algılar ise etkileşimsel, dağıtımsal, denkleştirici ve prosedürel adalet olarak adlandırdıkları belirlenmiştir.

Tomul vd. (2012) tarafından 2008-2009 eğitim öğretim döneminde, öğretmen adaylarının algıları doğrultusunda öğretim elemanları davranışlarının adaletli olup olmadığını tespit etmek için yapılan çalışmada, öğretmen adaylarının görüşlerine göre öğretim elemanlarının eğitim öğretim süreci boyunca sınıfta sergiledikleri tutum veya davranışların adaletli olmadığı belirlenmiştir. Bunun dışında öğretmen adaylarının görüşüne göre öğrencilerin sosyoekonomik düzeyleri sebebiyle öğretim elemanları tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu görüşün cinsiyete göre erkeklerin lehine anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir.

Beldağ (2012) tarafından ilköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeylerinin çeşitli değişkenler yönünden incelendiği doktora tezinde öğretmen ve velilerin büyük çoğunluğu öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerleri kazandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca başta adalet olmak üzere değerlerin kazandırılmasında ailenin önemli bir fonksiyonun olduğu ve öğretmenlerin ve ailelerin öğrencilere rol model olması gerektiği, iletişim araçlarının gelişigüzel kullanılmasının değerlerin kazandırılmasına olumsuz bir etki yaptığı, değer öğretiminde sosyal bilgiler ve Türkçe derslerinin önemli olduğu sonuçlarına araştırma neticesinde ulaşılmıştır.

Balcı ve Yanpar Yelken (2013) tarafından ilköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerler ve uygulamaları ile ilgili öğretmenlerin görüşlerini belirlemeye yönelik araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan bütün değerlerin önemli görüldüğü, bu önemli görülen değerlerden birinci sırada gelen değer olarak ise adil olma değerinin olduğu belirtilmiştir.

Çakmak (2013) araştırmasında adalet değerinin ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında ne şekilde yer aldığı ve öğretim süreçlerine bu değer nasıl bir biçimde aktarıldığını öğretmen kılavuz kitaplarını esas alarak ortaya koymak

hedeflenmektedir. Çalışmada ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde adalet değerinin öğretimi amacıyla kullanılan etkinlikler yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirildiği belirlenmiştir.

Sırrı (2015) tarafından karakter eğitimi çerçevesinde 9-14 yaş grubundaki çocuklarda adalet algısının oluşumunu ve gelişimini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmada çocukların adalet algılarının dört temel başlık etrafında toplandığı tespit edilmiştir. Bu başlıkların kişinin kendine olan adalet, insanlar arası ilişkilerde adalet, eşyada adalet, son olarak adalet algısı şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Bursa (2015) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet algı ve deneyimlerine yönelik bilgi edinilmesinin hedeflendiği çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu sosyal adalet kavramını eşitlik ve adalet olarak gördüklerini, sosyal adalet kavramının kazanılmasında ailenin çok önemli bir rolü olduğunu, sosyal adalet öğretimi ile ilgili öğretmenlerin rol model olmasının oldukça önemli olduğu belirlenmiştir.

Yaraş (2015) tarafından sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan hoşgörü ve adil olma değerlerine sahip olma boyutunda değerlendirilmesi çalışması 2012- 2013 eğitim öğretim yılında Hatay ilinde yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 10 ilköğretim okulunda çalışan 5.sınıf öğretmenleri ve öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya 85 öğretmen ve 540 öğrenci katılmıştır. Araştırma neticesinde öğrenciler öğretmenlerinin kendilerine genel anlamda adil bir şekilde davrandıklarını ve hoşgörülü bir biçimde yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak öğrenciler öğretim süreci içerisinde öğretmenlerini kendilerine rol model aldıklarını ve öğretmenlerden birçok noktada etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Dinç ve Üztemur (2016), yapmış olduğu ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatür yoluyla incelenmesi araştırmasında öğrencileri en fazla adalet ve eşitlik değerlerini birbirlerine karıştırdıkları belirlenmiştir. Özgürlük karikatürlerini öğrencilerin yorumlarken zorlandıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin adaletin eşitlikten daha iyi olduğunu düşündüklerini, adaletli bir hayat için bazı insanlara pozitif anlamda ayrıcalık yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

İnel vd. (2018), yapmış olduğu ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin oluşturdukları metaforik algılarının belirlenmesine yönelik araştırma 2016-2017 eğitim öğretim yılında, Denizli'nin Bekili ilçesinde 210 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Nitel

araştırma yöntemi olarak olgu bilim kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre en çok tekrar eden metaforların ise terazi, eşitlik ve insan metaforları olduğu belirlenmiştir. Ortaokul öğrencilerinin ürettikleri metaforların da eşitlik olarak adalet kategorisinde toplandığı belirlenmiştir.

Ünlü ve Kaşkaya (2018) tarafından değer eğitimiye yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmaya katılımcı olarak 46 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin okullarda öğretilmesi gereken öncelikli değerler sıralamasında adalet, dürüstlük ve sevgi değeri ilk üç sırayı oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında okullarda adalet değerinin öğretilmesi gereken en önemli değerlerin başında geldiği belirlenmiştir.

Gürgür (2019) tarafından Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında “Diriliş Ertuğrul” dizisinin rolünü tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada, araştırma konusu dizinin katılımcıların adalet değeri ile ilgili tutum ve düşüncelerine olumlu etki yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca içerisinde adalet teması yer alan televizyon dizilerinin de adalet tutum puanlarını da arttırdığı belirlenmiştir.

Çengelci Köse vd. (2019) tarafından 2016-2017 eğitim öğretim döneminde bir devlet üniversitesinde öğretmen adayları ile öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik algılarını belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu adalet değerine yönelik verilen kavramsal ifadelerle katıldıkları tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının ise adaleti hakkaniyetli davranma, haklı ile haksızı birbirinden ayırma olarak gördükleri belirlenmiştir. Adalet değerinin örf ve adetlerle örtüp örtüşmemesi ile ilgili olarak öğrencilerin kararsız kaldıkları belirlenmiştir.

Memişoğlu ve Taşkın (2019) 2018-2019 eğitim öğretim yılında Bolu ilinde öğretmenlerin adalet kavramına ilişkin metaforik algılarını tespit etmeye yönelik yapılan araştırmada öğretmenlerin görüşlerine göre adaletin evde okulda sosyal yaşamda olmazsa olmaz bir kavram olduğu, bireyin ve toplumun mutluluğun tesisinde önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir.

Doğan (2020) tarafından 2019-2020 eğitim öğretim yılında Afyon ili Çay ilçesinde 150 katılımcı öğrenci ile gerçekleştirilen ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yönelik algılarının belirlenmesine yönelik araştırmada,

öğrencilerin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algıları birbirine çok yakın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin hukuk ve adalet kavramları ile ilgili bir farkındalık oluşturacak kadar kavram bilgisine sahip olduğu belirlenmiştir.

Elbay (2020) tarafından sekizinci sınıflar öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamların incelenmesine yönelik araştırmada, öğrencilerin hukuk kavramına bakışı kanun adamlarının karar verirken eşitliği gözetmesi ve kanunlar çerçevesinde karar vermesi şeklinde olduğu belirlenmiştir. Adalet kavramını ise adil davranma, merhamet ve yardımlaşma gibi bazı değerleri baz alarak yargılama yapması şeklinde belirtmişlerdir.

Yeşil (2021) tarafından öğretmen ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik algı ve tutumlarının belirlenmesine yönelik doktora tez çalışması bulunmaktadır. Araştırma 2019-2020 eğitim öğretim yılında Van ili ilkokul ve ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler ve sınıf öğretmenleri ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki katılımcı öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının adalet değerine yönelik algı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Buna ek olarak öğretmenlerde ve öğretmen adayların adalet değerine yönelik algı ve tutumlarının pozitif anlamda anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

7.2. YURT DIŞINDA YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Chory-Assad (2002) tarafından yapılmış olan araştırmada öğretmenlerin öğrencilere yönelik adaletli ya da adaletsiz bir şekilde davranmasının öğrencileri etkilediği belirlenmiştir. Öğretmenin sınıf içerisinde adil olması, öğrencilerin okuldaki gayretlerinin, öğrencilerin okula duydukları inancın artmasına yol açmaktadır. Öğretmenlerin okulda adil davrandıklarını gören öğrencilerin derslere karşı daha fazla ilgili ve istekli oldukları, olumsuz öğrencilerin istenmeyen davranışlarında azalma görüldüğü belirlenmiştir. Bu sonuca bakarak öğretmenin eğitim öğretim sürecinde adil davranması sonucunda okuldaki bazı problemlerin de ortadan kalkacağı ve bundan dolayı adil bir öğrenme ortamının ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Nesbit ve Burton (2007) tarafından Avusturalya'da üniversite öğrencilerine yönelik yapılan araştırmada performans ve beklenti arasındaki farklılıklar, öğrencilerin adalet algıları ve öz yeterlik arasındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Yapılan bu araştırmada öğrencinin almış olduğu not ile olumsuz adalet algıları arasında bir

etkileşim olduğu belirlenmiştir. Not alma sürecinde öğrencilere açıklama yapılması, geribildirim verilmesiyle, öğrencilerde oluşan olumsuz adalet algılarının azaltılabileceği veya tamamen bu olumsuz algının ortadan kaldırılabilceği belirtilmiştir.

Berti vd. (2010) tarafından İtalya’da katılımcı 400 öğrenci ve 79 öğretmen ile ortaokul öğrencilerinin ve ortaokul öğretmenlerinin ideal sınıf adaleti temsillerini analiz etme maksadıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre, ideal olan sınıf adalet temsillerinin eşitlik esasına, iletişime ve ihtiyaç esaslarına atıfta bulunduğu, öğrencilerin ve öğretmenlerin adalet temsilleri üzerindeki konumlarının farklı olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak öğrencilerin, öğretmenler tarafından genel olarak haksız eylemlere maruz bırakıldıkları ve mevcut bu durumun da öğrencilerin okula yönelik psikolojik bağlılıklarını etkilediği belirlenmiştir.

Panthi vd. (2018) tarafından matematik öğretmenlerinin sınıf içerisindeki sosyal adalet algılarını tespit etmek maksadıyla ortaöğretim okullarında görev yapan matematik öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu araştırma neticesinde sosyal adaletin bir yönünün eşitlik olduğu, sınıf içerisinde bütün öğrencilere eşit miktarda sorular sormak suretiyle ya da tüm öğrencilere eşit davranarak öğrencilerin eşitliği hissedebileceği belirlenmiştir. Bunlara ek olarak öğretmenlerin eşitlik algısının bütün öğrencilere eşit davranmak, görev ve sorumluluk verirken ve kaynakların paylaşımında eşit davranmak olduğu belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın nasıl gerçekleştirildiği açıklanmış, araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama süreci ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma nitel araştırma yönteminde tasarlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013) nitel araştırmaları; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı çeşitli bakış açılarının, olay ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül açıdan belirlenmesine yönelik bir araştırma olarak tanımlamaktadır.

Nitel araştırma, sosyal bilim alanında önemi her geçen gün artan bir araştırma türü olmaktadır. Nicel araştırmalar doğa bilimlerinin yanında sosyal bilimlerde de sıklıkla kullanılmaktadır. Nicel araştırmalar, merkeze gözlem ve ölçmeyi almaktadır. Sosyal bilimlerin merkezinde ise inşalar ve toplumun unsurları yer almaktadır. Sosyal bilimlerde yer alan olgu ve olayları nicel araştırmalarla elde edilen veriler ile açıklamadaki eksiklikler nicel araştırma sonuçlarının kısıtlılıkları olarak ortaya çıkar. Bu durum veya etkinliklerin niteliklerinin incelendiği çalışmalar nitel çalışmalar olarak adlandırılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013).

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim (fenomenoloji) deseni tasarlanmıştır. Bu desen, odağına olguları almakta ve onları incelemektedir. Bu olgular yaşadığımız dünyada meydana gelen olaylar, çeşitli deneyimler, algılar, yönelimler ve durumlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Olgubilim olguların araştırılması için araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlandığı için fenomenolojik yöntem tercih edilmiştir.

2. ÇALIŞMA GRUBU

Çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezi ve ilçelerinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında ve özel okullarda

görev yapan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemini sağlamak için katılımcı öğretmenler; yaşlarına, kıdemlerine ve görev yaptıkları farklı konumlara göre seçilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde araştırma konusuna yönelik derinlemesine ve çeşitlilik gösteren verilere ulaşılması amaçlanmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlere sıra numarası verilmiş, öğretmenler için “Ö” ifadesi kullanılmıştır. Böylece öğretmenler Ö1,Ö2,Ö3,Ö4 şeklinde kodlanmıştır. Tablo 4’te çalışma grubuna ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4. Çalışma Grubuna Yönelik Bilgiler

Cinsiyet	Kadın: 9 Erkek: 11			Toplam:	20
Yaş	f	%	Eğitim Durumu	f	%
25-30 Yaş	1	5	Lisans	16	80
31-36 Yaş	7	35	Lisansüstü	4	20
37-42 Yaş	7	35			
43-54 Yaş	5	25			
Görev Yaptıkları Konum		%	Mesleki Tecrübe	f	%
İl Merkezi	8	40	1-5 Yıl	4	20
İlçe Merkezi	7	35	6-10 Yıl	5	25
Kasaba	2	10	11-15 Yıl	3	15
Köy	3	15	16 Yıl ve Üstü	8	40

3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. Görüşme formunun ilk kısmında katılımcı öğretmenleri tanıyabilmek adına cinsiyet, mesleki kıdem yılı, yaş ve mevcut görev yaptığı yere yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Görüşme yöntemi sosyal bilimlerde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Görüşme yöntemiyle, deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi soyut kavramlar anlaşılmasına çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Merriam'a (2018) göre, yarı yapılandırılmış görüşmeler, görüşme sırasında konuşmanın gidişatına göre araştırma sorularına paralel sorularla verilen

yanıtların genişletilmesine ve araştırılan konu ile ilgili yeni fikirlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Çalışma soruları oluşturulurken araştırma konusunu en iyi şekilde ortaya koyacak sorulara yer verilmiştir. Sorular hazırlanırken görüşme süresini gereksiz şekilde uzatacak, konu ile ilgili olmayan sorulara yer verilmemiştir. Görüşme soruları hazırlanırken benzer çalışmalar incelenerek araştırma konusunu en iyi şekilde ortaya koyacak sorular oluşturulmaya çalışılmıştır. Hazırlanan görüşme formu bir alan uzmanı ve iki Sosyal Bilgiler öğretmeninin görüşüne sunulmuş, uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda görüşme soruları anlaşılabilirlik ve kapsam geçerliliği bağlamında yeniden düzenlenmiştir. Gelen dönütler çerçevesinde gerekli son düzeltmeler yapıldıktan sonra görüşme formuna son hali verilmiştir.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Yapılan araştırmada veri toplama süreci yayın etiği kurallarına uygun olarak yapılmıştır. Yapılan araştırma çerçevesinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (Etik Kurulu Kararı 20.12.2023 tarih ve 2023/379 sayılı) etik izni alınmıştır. Araştırma için verilerin toplanması MEB'e bağlı okullarda gerçekleştirildiği için ilgili mevzuat kapsamında uygulamaya başlamadan önce gerekli resmi izinler alınmıştır.

Araştırmanın verileri 2023-2024 eğitim öğretim yılında 01.12.2023-01.05.2024 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşmeye başlanmadan önce katılımcı öğretmenlere görüşmenin amacı, yapılan araştırmadan beklenen faydalar ile ilgili bilgi verilmiş, sadece gönüllü katılımcılar ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada veri kaybının önüne geçebilmek adına katılımcı öğretmenlerden izin alınarak görüşme ses kaydına alınmıştır. Görüşme esnasında katılımcı öğretmenleri yönlendirici ifadelerden kaçınılmış, öğretmenlerin kendilerini rahat bir biçimde ifade edebilecekleri bir görüşme ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Öğretmenlere toplanan verilerin sadece bu araştırma için kullanılacağı ifade edilerek öğretmenlerden daha samimi yanıtların ortaya çıkması sağlandı. Görüşme sorularındaki amaç katılımcıların bakış açılarını derinlemesine ortaya çıkarmaktır. Patton'a (2014) göre görüşme sırasında katılımcıya ek sorular sormak verilen yanıtları ayrıntılandırmak, yanıtlara çeşitlilik ve derinlik katması açısından önemlidir.

Araştırma için yapılan yüz yüze görüşmeler ortalama 15-20 dakika aralığında sürmüş, görüşme sonunda katılımcı her öğretmene eklemek istediği bir şey olup olmadığı sorularak görüşme sonlandırılmıştır. Ayrıntılı verilerin toplanması amaçlandığı için görüşmeler süresinde katılımcı öğretmenlerle uzun bir iletişim kurulmasına ve görüşmelerin kısa sürmemesine özen gösterilmiştir.

Veri toplama sürecinin tamamlanmasının ardından, görüşme kayıtları Microsoft Office Word programına kaydedilerek metin haline getirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgiler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımında araştırma sonucu ortaya çıkan veriler, öncesinden oluşturulan temalara göre önce özetlenir, ardında yorumlanmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler araştırmada sorulan soruların ortaya koymuş olduğu temalara göre organize edilebileceği gibi, gözlem ya da görüşme süreçlerinde kullanılan sorular veya boyutlar dikkate alınmak suretiyle de sunulabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşmeler sonucunda öğretmenlerin verdikleri cevaplar araştırma problemi de dikkate alınarak kodlar oluşturulmuştur. Veri analizinin sonunda verilere anlam kazandırmak adına elde edilen bulgular, kodlar çerçevesinde tablolarla birlikte sunulmuş ve doğrudan alıntılar yapılarak bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada doğrudan alıntılara sıkça yer verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET KAVRAMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Öğretmenlerin “ Adalet kavramı sizin için ne anlama geliyor ?” sorusuna verdikleri yanıtların analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekansları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Adalet Kavramına Yönelik görüşleri

Kodlar	f
Hak ve hukuka uygun olunması	8
Sosyal yaşamda adil olunması	8
Eşitlik ve eşit davranılması	5
Eğitimde adaletli davranılması	4
Dini değerlerin olması	3
Dengenin olması	3
Fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması	2
Demokrasinin olması	1
Duyarlı davranılması	1
Toplumsal bilincin olması	1

Adalet kavramı üzerine görüşlerini açıklayan Sosyal Bilgiler öğretmenleri; hak ve hukuka uygunluk, sosyal yaşamda adil olunması, eşitlik ve eşit davranılması, eğitimde adaletli davranılması, dini değerlerin olması, dengeli olunması ve davranılması, fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması, demokrasinin olması, duyarlı davranılması, toplumsal bilincin olması şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin adalet kavramı için yaptığı tanımlara bakıldığında adalet kavramının birçok farklı noktasına değinildiği ortadadır. “Adalet kavramı sizce nedir?” diye sorulduğunda öğretmenlerin çoğunluğu hak ve hukuka uygun olunması ve sosyal yaşamda adil olunması şeklinde ifade etmişlerdir. Burada hak ve hukuk şeklinde öğretmenlerin ifade etmeleri adalet kavramının da temelini teşkil eden hak kavramı ve bu hakların kullanılması denilince de hukuk sistemleri ile ilgilidir. Öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Ö4 “*Hak ve hukuka uygun olarak, eşitlik bağlamı altında yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasıdır.*”

Ö8 “*Adalet kavramı denilince benim aklıma ilk gelen hak kavramı gelmektedir. Herkese hak ettiği değeri, hak ettiği hakkı vermek anlamına geliyor. Meleğim açısından da çok önemli öğrencilere adil davranmak önemli.*”

Ö9 “*Adalet kavramı hak edenin hak ettiğini almasıdır benim için. Adalet günlük hayatta her şeyde lazım. Günlük hayatta en basit işlerden en karmaşık işlere kadar insan hayatının en belirleyici hususlardan birisidir.*”

Ö11 “*Adalet benim için haklının hakkını alması manasına geliyor.*”

Ö17 “*Adalet kavramı düşündüğümüzde hak ve hukuku gözetmek.*”

Ö20 “*Adalet kavramı adil olmak, hak ve hukuka uygunluk demek benim için.*”

Adalet kavramı üzerine görüşlerini açıklayan bazı Sosyal Bilgiler öğretmenleri adalet kavramını sosyal yaşamda adil olunması şeklinde ifade etmişlerdir. Adaleti toplumsal hayatın önemli bir unsuru olarak görmüşlerdir. Öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Ö2 “*Adalet günlük hayattaki en önemli kavramlardan biridir. İnsanların günlük hayatta uygun şartlarda yaşayabilmesi için yani insanların toplumda huzur ve saygılı bir şekilde yaşayabilmesi için en önemli kavramlardan biridir.*”

Ö6 “*Adalet toplumsal hayatın olmaz ise olmaz ilkesi. Toplumsal hayatı düzenleyen, toplumda huzur ve barışı sağlayan bir dengedir adalet.*”

Adalet kavramını bazı öğretmenler denge kavramı üzerinden açıklamışlardır. Toplumsal ve bireysel ilişkilerde dengenin sağlanması gerektiği, denge unsurunun olmadığı yeri adaletsiz bir durum olarak nitelemişlerdir. Denge kavramının altını çizen bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö7 “*Adalet daha çok bende ilk uyandırdığı kavram dengedir. Toplumda çatışan çıkarlar olduğunda onun dengelenmesi bana adaleti çağırıştırıyor.*”

Ö19 “*Adalet kavramı deyince iki unsur arasında dengenin sağlanması ve denge geliyor. Karşılıklı olarak dengenin kurulması ve sağlanması aklıma geliyor.*”

2. ÖĞRENME VE ÖĞRETME SÜRECİNDE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALETİN ROLÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

“Öğrenme öğretme sürecinde adaletin rolü hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşleri analiz edilmiş, kodlar ve frekanslar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrenme ve Öğretme Sürecinde Adaletin Rolüne Yönelik Sosyal Bilgiler
Öğretmenlerinin Görüşleri

Kodlar	f
Adil eğitim öğretim ortamı olması	20
Rol model olması	3
Ölçme değerlendirmede adaletli olunması	1
Bireysel farklılıklara saygılı davranılması	1
Aktif katılımın olması	1
Öğrencilerin öğretmenlere güven duymaları	1
İnsan ilişkilerinin adil temelde olması	1

Tablo 6’da görüldüğü üzere öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolüne yönelik görüşlerini açıklayan öğretmenler adil eğitim öğretim ortamının olması, eğitim öğretim sürecine öğrencinin aktif katılımının sağlanması, ölçme değerlendirmede öğretmenin adaletli davranması, bireysel farklılıklara saygılı olunması, öğrencilerin öğretmenlere güven duymaları, insan ilişkilerinin adil temelde olması şeklinde ifade etmişlerdir. Öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolü sorusuna öğretmenlerin çoğu adil bir eğitim öğretim ortamının olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunların yanında ölçme değerlendirmede de adaletin olması öğrencilerin adalet duygusunu tesis etmede önemli olduğu ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak öğrencilerin bireysel farklılıklarına öğretmenler tarafından saygı duyulması, öğrencinin öğretmenin adil davrandığına inanması ve bu noktada öğretmene güvenmesi de yine öğrencilerde adalet duygusunun oluşumunda önemli olduğu öğretmenler tarafından vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin öğrenme öğretme sürecinde adaletin rolüne yönelik adil bir eğitim öğretim ortamı olması hakkındaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır. Öğretmen ifadelerinden hareketle öğrencilere eşit söz hakkı verilmesi, etkinliklerde öğrenciler arasında görev dağılımında eşit olunması, eğitim öğretim sürecinde bütün öğrencilerin

yer alması öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Bu konuda bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1 “*Ders içerisinde de her öğrencinin aktif olarak derse katılımında görev dağılımı yaparken ya da öğrencilere söz hakkı verirken adil davranmaya çalışıyorum.*”

Ö3 “*Sınıf içi etkileşimlerde adaletli olmak gerekiyor. Her öğrenciye eşit derece söz hakkı verilmeli .Hem eğitim hakkı hem de öğrencilerin derse katılımı açısından adaletli bir şekilde öğrenciler sürece dahil edilmeli.*”

Ö10 “*Çok önemli olduğunu düşünüyorum kız erkek ayırt etmeden ve hiçbir ayırım gözetmeden her öğrenciye eşit ve adaletli bir eğitim olması gerektiğini düşünüyorum...*”

Ö11 “*Sınıf içerisinde adalet eğitim açısından önemlidir. Sınıf içerisinde ders anlatırken öğrencilere söz hakkı verirken sadece önde oturan veya çalışkan öğrencilere değil bütün öğrencilere söz hakkı vermeye çalışıyorum. Söz hakkı verirken adil olmaya çalışıyoruz. Az söz alan öğrencileri teşvik ediyoruz.*”

Öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolü hakkında ölçme değerlendirmede adaletli olması öğrencilerin adalet değerinin kazanılmasına da olumlu katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Bu konuda bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö6 “*Öğrenme ve öğretme süreci ve devamında yer alan ölçme değerlendirme adil kurallar üzerine kurulmalı ki sürece olumlu katkı sağlasın.*”

Öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolü hakkında bireysel farklılıklara saygı duyulması da adalet değerinin kazanımı konusunda önemli olduğu belirtilmiştir. Bu konuda bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö7 “*Hepimizin hakkaniyetli bir sınıf oluşturma zorunluluğu var. Böyle bir sınıfta adil davranmamız lazım. Bu yaparken de göz önünde bulundurmamız gereken şey çocukların farklı farklı olduğunu bilmemiz lazım. Biz bu bireysel farklılıklara ne kadar dikkat edersek adaletli bir sınıf ortamı oluşturmuş oluruz.*”

Öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolü hakkında öğretmenin adaletsiz davranması öğretmene öğrencilerin güven duygularını zedeler. Bu da adaletsizliğin normal bir şey gibi algılanmasına sebep olabilir. Öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Ö20 “Sınıfta öğretmen adaleti sağlayamazsa öğrencinin öğretmene güveni olmaz. Eğer öğretmen haksızlık yaparsa biz çocuğa bunun normal bir şey olduğunu öğretmiş oluruz.”

3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERE ADALET DEĞERİNİ ÖĞRETİM ŞEKİLLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

“Adalet değerini öğrencilerinize nasıl öğretmeye çalışıyorsunuz?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilere Adalet Değerini Öğretim Şekillerine Yönelik Görüşleri

Kodlar	f
Adaleti rol model olarak öğretme	10
Adil öğrenme ortamı oluşturulması	9
Örnek olay anlatımı yapılması	5
Yaparak yaşayarak öğretme	3
Empati becerisini geliştirmeye çalışma	2
Adil ölçme ve değerlendirmenin olması	2
Tarihten örneklemeler yapma	2
Etik değerlerle bağdaştırma yapılması	1
Olumlu ve olumsuz karşılaştırma yapma	1
Düz anlatım yöntemini kullanma	1
İnsan hakları ve demokrasiyi vurgulama	1
Davranışlarda ve sözlerde adaletli tutum sergileme	1
Somut kavramlarla destekleme	1
Yaratıcı drama yöntemini kullanma	1

Tablo 7’de görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere adalet değerini öğretim şekillerine yönelik görüşleri ile ilgili öğretmen ifadelerinden hareketle öğretmenler bu değeri öğrencilere öğretme noktasında öğrencilere rol model olarak öğretme, eğitim ortamında adil öğrenme ortamı oluşturma, adalet ile ilgili örnek olay anlatımı yapma, yaparak yaşayarak öğretme, empati becerisini geliştirmeye çalışma, adil ölçme ve değerlendirme yapma, adalet ile ilgili tarihten örnekler verme, etik değerlerle bağdaştırma, olumlu ve olumsuz karşılaştırma yapma, düz anlatım yöntemini kullanma, insan hakları ve demokrasiyi vurgulama, davranışlarda ve sözlerde adaletli tutum sergileme, somut kavramlarla destekleme, yaratıcı drama yöntemini kullanma

şeklinde öğrencilere adalet değerini öğretmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen ifadelerinden hareketle bu değer öğretiminde rol model olma ve adil bir öğrenme ortamına öğretmenlerin vurgu yaptığı görülmektedir. Öğretmenlerin adalet değerini nasıl öğretiyorsunuz sorusuna rol model olunmasının önemi ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö5 “Adalet değerini öğretirken sözlü anlatımdan ziyade lisan-ı hal dili dediğimiz benden dili ve davranışlarım ile anlatmaya gayret ediyorum. Ben öğretmen olarak adil olacağım, sınıfta adil davranacağım ki çocuk adaleti daha iyi öğrensin. Örnek olarak ben sınıfta bir soru sordum ve üç tane parmak kalktı burada söz hakkı verirken adil davranıyorum diğer türlü bak ona söz verdi bana söz vermedi olur veya bir etkinlik yaptım etkinliğe adil bir şekilde öğrencileri dahil ediyorum. Derslerde adil davranarak bu değeri öğretmeye çalışıyorum.”

Ö7 “İlk yaptığımız şey adalet ile ilgili öğretme açısından rol model olmak diyebilirim. Bu yaştaki öğrenciler için en etkili öğretim yöntemi bana göre rol model olmaktır. Sınıf içinde adil uygulamalar yaparak öğrencilerin adaleti görerek öğrenmelerini sağlıyorum.”

Ö14 “Öncelikle kendi hal ve hareketlerimde adil olmaya çalışarak öğrencilere rol model olmaya çalışıyorum. Derste söz verirken, sınav sorularını değerlendirirken veya öğrencilerin sınavlarda not itirazlarında adaletli davranarak onlara bu değeri davranışlarımla öğretmeye özen gösteriyorum.”

Ö20 “Adalet değerini anlatmaktan ziyade örnek olmaya çalışıyorum. Mesela herkese eşit söz hakkı veriyorum. Bir konuda bir öğrenciye gösterdiğim hoşgörüyü herkese gösteriyorum.”

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere adalet değerini öğretim şekillerine yönelik görüşleri ile ilgili bu değer yaparak yaşayarak öğretilmesi ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö8 “En önemlisi uygulayarak öğretmeye çalışıyoruz. Bir çocuğa adaletin tanımını yaparak değil de uygulayarak öğretmeye çalışıyoruz. Okulda, derslerde çocuğa adaletli yaklaşıp ve adaletli davranarak çocuğa öğretmeye çalışıyorum. Benim yöntemim bu.”

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere adalet değerini öğretim şekillerine yönelik görüşleri ile ilgili hukukun işlediği ülkeler ile hukuku işletmeyen ülkelerin

karşılaştırılması şeklinde bu değeri öğretmeye çalışan bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö6 “Adaletin işlemediği ülkelerden örnekler veriyoruz ve buralardan örnek olaylar anlatıyoruz. Olumlu olarak çocuğunda bir kıyaslama yapabilmesi adına olumlu örnek olacaktaki ülkemiz gibi hukukun üstünlüğü olan ülkelerdeki olayları ve bu olaylardaki adaletin nasıl düzen ve toplumsal düzen sağladığı ile ilgili karşılaştırma yapıyoruz. Onun haricinde de rol model olmaya çalışıyoruz adalet değeri ile ilgili.”

4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİ ÖĞRETİRKEN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

“Öğrencilere adaleti öğretirken karşılaştığınız zorluklar nelerdir ve zorlukları nasıl aşmaya çalışıyorsunuz?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerini Öğretirken Karşılaştıkları Zorluklara Yönelik Görüşleri

Kodlar	f
Ailede adalet ile ilgili yanlış öğrenmelerin olması	11
Adalet ile ilgili geçmiş yanlış öğrenmelerin varlığı	6
Sosyal medya ve televizyonların olumsuz etkisi	3
Sosyal hayattaki yanlış öğrenmelerin varlığı	3
Yaşanan adaletsiz davranışların varlığı	3
Adalet ile ilgili kavram kargaşasının olması	1
Benmerkezci düşünmenin olması	1
Adalet kavramının soyut olması	1
Grup psikolojisi ve akran öğrenmesinin olması	1
Önyargıların varlığı	1
Öğrencilerin bencil davranması	1

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklara yönelik görüşlerinde öğretmenlerin ifadelerinden hareketle ailede adalet ile ilgili yanlış öğrenmelerin olması, sosyal medya ve televizyonların olumsuz etkisi, sosyal hayattaki yanlış öğrenmelerin varlığı, yaşanan adaletsiz davranışların varlığı, adalet ile ilgili kavram kargaşasının olması, benmerkezci düşünmenin olması, adalet kavramının

soyut olması, grup psikolojisi ve akran öğrenmesinin olması, önyargıların varlığı, öğrencilerin bencil davranması şeklinde düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Adalet değerini öğretirken karşılaşılan zorluklar ile ilgili öğretmen ifadelerinden hareketle çoğu öğretmen çocukların ailede adalet ile ilgili temel eğitimi almadığını, ailedeki adaletsiz uygulamaların çocuğun adalet algısını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu zorlukları aşmada ise doğrusunu anlatmaya çalışma, öğrenci ile konuşma, çocuğun empati kurmasını sağlama ve okuldaki tüm etkinliklerde adil bir süreç uygulayarak çocuğun bu değeri öğrenmesini sağlamaya çabalıyoruz şeklinde ifade etmişlerdir. Bu konuda bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö8 *“En büyük zorluk bizim açıdan ailenin adaletli bir şekilde yaklaşmaması çocuğa evde. Çocuğa küçük yaştan beri adaletsiz bir şekilde yaklaşılması sonucunda çok adaletsizliğe alışıyor. Biz de okulda doğrusunu öğretmeye çalışınca önceki öğrenmeleri engel oluşturunca bize.”*

Ö15 *“Ben adaletin sadece okulda öğrenebilecekleri bir kavram olmadığını düşünüyorum. Bu değer öncelikle ailede temeli atılarak öğrenilir. Eğer ailede bu değer yeterince verilmemiş ise çocuk okulda adaletsiz tutum ve davranışlara girebiliyor. Böyle durumlarda da konuşarak veya çocuğun empati kurmasını sağlayarak adaletsiz davranışları önlemeye çalışıyoruz.”*

Ö18 *“Çocuklara evde adil davranılmadığında evde demokratik bir ortam olmadığında çocuğa kararlar alınırken fikri sorulmadığında ve en önemlisi çok evde adaletsiz uygulamaları görünce okula bir önyargı ile geliyor. Bu bizler için zorluk oluşturunca. Bu zorlukları da okulda ve sınıf içerisinde görev dağılımında olsun, sınıfta söz hakkı vermede not vermede her türlü davranışımızda adaletli davranarak çocuğa adalet değerini öğretmeye ve benimsetmeye çalışıyorum.”*

Bu değer öğretiminde karşılaşılan zorluklar ile ilgili sosyal hayatın engel teşkil ettiğini ifade eden bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö10 *“Özellikle sekizinci sınıflarda yaşıyorum. Adalet değeri ile ilgili konuları anlattığımda çocuklar ama hocam dışarda şöyle de oluyor diyerek sosyal hayattaki adaletsiz durumlardan bahsediyorlar. Ben de onlara hayatın iyi ve kötü yönleri var biz kötülere rağmen iyi olmak zorundayız dünyada adaletsizliklerle karşılaşıyor olabilirsiniz bizim temel görevimiz adaletli olmak diyerek açıklamalarda bulunuyorum.”*

Ö11 “Bizler elbette okulda olması gerekeni öğretiyoruz adalet konusunda. Ancak toplum içerisinde adaletsiz uygulamalı görmeleri veya bunlara maruz kalmaları adalet duygusunun yerleşmesini olumsuz etki yapıyor. Bu durumda da bizde öyle oluyor ama doğrusu budur şeklinde anlatıyoruz. Haksızlıkla karşılaşmaları durumunda muhakkak haklarını aramalarını söylüyoruz.”

Bu değerin öğretiminde sosyal medya ve televizyonların engel teşkil ettiğini ifade eden bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö1 “Adaleti öğretirken zorluklarla karşılaşıyoruz. Çünkü çağımız çok değişik. Özellikle şiddetin çok fazla olduğu bir çağı yaşıyoruz. Özellikle sosyal medya ve televizyonlardan gördükleri olumsuz şiddet içeriklerinden dolayı adalet kavramından uzak yetiştiriyorlar bu da adalet değerinin öğretimini zorlaştırıyor. Bizler bu olumsuzlukları anlatarak doğrusunu hem yaparak yaşayarak hem de söyleyerek adil olunması gerektiğini, doğrusunun bu olması gerektiğini söylüyoruz. Zorlukları aşmada birebir sohbeti çok yapıyorum. Örnekler veriyorum. Empati yapmasını sağlayarak veya aile ile konuşarak ve onlarla işbirliği yaparak zorlukları aşmaya çalışıyorum.”

“Zorlukları nasıl aşmaya çalışıyorsunuz?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilere Adaleti Öğretirken Karşılaşılan Zorlukları Aşmada Öğretmenlerin Çözüm Yolların Yönelik Görüşleri

Kodlar	f
Düz anlatım yöntemini kullanma	9
Empati becerilerini geliştirme	3
Örneklendirme yapma	2
Öğrenmeyi sürece yayma	2
Örtük öğrenme ile öğretme	1
Oyunlaştırmayı kullanma	1
Somutlaştırma yapma	1
Adil öğretim ortamı oluşturma	1
Adil ölçme ve değerlendirme yapma	1
Aile ile işbirliği yapma	1
Drama yöntemini kullanma	1

Zorlukları aşma ile uygulamalar konusunda düz anlatım yöntemini kullanma, empati becerilerini geliştirme, örneklendirme yapma, öğrenmeyi sürece yayma, örtük öğrenme ile öğrenmenin sağlama, oyunlaştırmayı kullanma, somutlaştırma yapma, adil öğretim ortamı oluşturma, adil ölçme ve değerlendirme yapma, aile ile işbirliği yapma, drama yöntemini kullanma şeklinde çeşitli yöntemleri kullanarak bu değer in aktarımındaki zorlukları aşmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğretmenlerin zorlukları aşma ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Ö1 “Bizler bu olumsuzlukları anlatarak doğrusunu hem yaparak yaşayarak hem de söyleyerek adil olunması gerektiğini, doğrusunun bu olması gerektiğini söylüyoruz. Zorlukları aşmada birebir sohbeti çok yapıyorum. Örnekler veriyorum. Empati yapmasını sağlayarak veya aile ile konuşarak ve onlarla işbirliği yaparak zorlukları aşmaya çalışıyorum.”

Ö3 “Zorlukları aşmak için de özellikle drama yöntemini kullanıyorum, drama yöntemini kullanırken de oluşturduğum gruplarda adaletli bir dağılım yapıyorum, her öğrencinin de derse adaletli bir şekilde katılmasını sağlıyorum böylelikle çocuklarda daha önce oluşturulmayan adalet kavramını oluşturmaya çalışıyorum eğer oluşturulmuş ise de adalet değeri daha da geliştirmeye çalışıyorum.”

Ö13 “Zorluğu aşmak çok güç oluyor ama yine de gerek ailelere gerekse öğrencilere izah ederek bu zorlukları aşmaya çalışıyoruz.”

Ö15 “Eğer ailede bu değer yeterince verilmemiş ise çocuk okulda adaletsiz tutum ve davranışlara girebiliyor. Böyle durumlarda da konuşarak veya çocuğun empati kurmasını sağlayarak adaletsiz davranışları önlemeye çalışıyoruz.”

Ö17 “Yine. adalet değerini öğretirken sadece soyut kavramlar üzerinden gitmek bu değer in öğretiminde zorluk oluşturuyor . Bu zorlukları günlük hayattan örnekler vermeye çalışarak aşmaya çalışıyorum. Soyut kavramları onların çok sevdiği oyunlarla öğretmeye çalışıyorum.”

Ö18 “Bu zorlukları da okulda ve sınıf içerisinde görev dağılımında olsun, sınıfta söz hakkı vermede not vermede her türlü davranışımızda adaletli davranarak çocuğa adalet değerini öğretmeye ve benimsetmeye çalışıyorum.”

5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİN KAZANIMI KONUSUNDA DIŞ FAKTÖRLERİN ETKİSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

“Adalet değerinin kazanımı konusunda eğitim öğretim haricinde dış faktörlerin (Aile, televizyon, sosyal medya, sosyal çevre vb.) etkisi hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Kazanımı Konusunda Dış Faktörlerin Etkisine Yönelik Görüşleri

Kodlar	f
Sosyal medyanın adaletin öğrenilmesinde olumsuz etkisi	14
Ailedeki yaşantının olumlu ve olumsuz katkısının varlığı	10
Televizyon içeriklerinin adaletin yanlış algılanmasını sağlaması	10
Toplumsal çevrenin rolü	5

Tablo 10’da görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerinin kazanımı konusunda dış faktörlerin etkisine yönelik görüşlerinde öğretmenlere dış faktörleri sosyal medyanın adaletin öğrenilmesinde olumsuz etkisi, ailedeki yaşantıların olumlu ve olumsuz etkisi, televizyon içeriklerinin adaletin yanlış algılanmasını sağlaması toplumsal çevrenin rolü şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin eğitim haricindeki dış faktörler ile ilgili soruya verdikleri cevaplara bakıldığında en fazla etkiyi günümüz teknoloji çağında sosyal medyanın yaptığını ve sosyal medyadaki içeriklerin öğrencilerin adalet algısını olumsuz yönde etkilediğini ve bu çağda teknolojinin ilerlemesiyle hayatımızın içinde olan sosyal medya içeriklerinin düzenlenmesi sonucunda çocukların bu mecradan adalet ile ilgili olumlu anlamda bir şey öğrenebileceğini ancak sosyal medyanın öğrencilerin adalet değerini öğrenmelerine çoğunlukla olumsuz yönde bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca televizyondaki içeriklerin öğrencilerin adalet değerini öğrenmelerine olumsuz etki ettiklerini bu içeriklerinde düzenlenerek çocuğun adalet değerini öğrenmesine katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Sosyal medyanın ve televizyonun adalet değerinin öğrenimi konusunda olumsuzluk oluşturduğunu ifade eden bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö1 “*Sosyal medya özellikle adalet öğretimi konusunda bizim için olumsuzluk oluşturuyor. Orada izledikleri özellikle şiddet barındıran içerikler adaletsiz bireyler yetişmesine olanak sağlıyor.*”

Ö9: “Adalet değeri üzerinde aileyi de geçtim sosyal medyanın çok ciddi bir tahakkümü var. Bakın bunun altını çizerek söylüyorum. Sosyal medya çocukların olayları tam olarak değerlendirememesini de kullanıyor. Çocukları yanlış yönlendiriyor. Mesela herkes kendi adaletini kendi sağlasın gibi birçok içerik var. Bu da öğrencilerin adalet algısını bozuyor.”

Ö15 “Biz günümüzde teknoloji dönemindeyiz. Okulunda önüne geçen televizyon sosyal medya gibi çocukların bilgi alabileceği mecralar var. Günümüzde bu mecralar okulun önüne geçmiş durumda. Bunun dışında adalet değerinin öğretiminde aile de çok önemli çünkü çocuk anne ve babası ile dünyaya gözlerini açıyor bu yönüyle ilk öğretmenleri onlar bundan dolayı aileler tarafından adalet değerinin öğretilerek çocuğun yetiştirilmesi gerekiyor. Çocuklar sosyal medyadan ve televizyondan olumsuz anlamda çok şeyler öğreniyorlar. Bazı diziler güçlünün haklı olduğu anlatımları yapıyor ya da zenginin haklı olduğu diziler programlar bulunmakta bunlarda çocuklarda bu değer öğretimi konusunda olumsuz bir durum yaratıyor.”

Ö19 “Günümüz dünyasında çocuklar sosyal medyadan adalet değerini kendilerince öğreniyorlar. Bu öğrendikleri değerleri de kontrolsüz bir şekilde öğreniyorlar. Model aldıkları kişiler öğretmenlerden çok sosyal medyadaki öne çıkan kişiler oluyor. Bu kişiler adalet anlayışlarını da çocuklar örnek alıyorlar. Öğrencileri bu sosyal medyanın içinden çekip çıkarmak kolay değil geçmiş yıllara nazaran öğretmenin rol modelliği daha da zayıflamış durumda. “

Sosyal medya ve televizyonlarının içeriklerinin düzenlenerek çocukların adalet değerini doğru şekilde öğrenebileceklerine yönelik bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö5: “Eğitim dışı dış faktörlerin çok etkisi var özellikle sosyal medya ve televizyon çok etkili. Ancak güümüz şartlarında bunlardan çocukları uzak tutmak çok zor. Dolayısıyla adalet değeri ile ilgili bu mecralarda düzgün örnekler olursa bu değer kazanım konusunda katkı sağlar. Oradaki bir reklam bir görsel içerik adalet kavramının kazanımına çok faydalı olur. Oradaki olumsuz örnekler adalet değeri ile ilgili çocuğu olumsuz anlamda çok etkiler.”

Ö17 “Eğitim dışındaki dış faktörler daha çok uygulamaya dönük olduğu için onların ben okul kadar çok etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü aile içerisinde adaletli davranılması çocuklara yansıyor okuldaki bazı öğrencilere baktığımızda bunu net bir şekilde gözlemliyoruz. Yine günümüzde televizyonlarda adalet ile ilgili programların

yapılması çok faydalı olur. Bunun ötesinde de gençler üzerinde en çok etkili olan sosyal medya. Bu mecranın daha etkili ve düzgün kullanılması ya da fenomenler veya toplumda öne çıkan kişiler bu mecralarda adalet ile ilgili bilgilendirmeler yaptığında daha dikkat çekici olacaktır. Yine adalet ile alakalı sosyal medya da sosyal deneyler yapılabilir.”

Ö18 “Günümüzde kesinlikle eğitimden çok sosyal medyanın ve televizyonun etkisi çok fazla. Her çocuğun elinde neredeyse bir telefon var, evlerinde televizyon var çocuklar bunlarla çok fazla etkileşimi halinde. Özellikle sosyal medya ile çok ilgileniyorlar. Bu mecraların içeriklerinin adalet değeri ile ilgili olumlu anlamda düzenlenirse çocuklar açısından bu değerın kazanımı konusunda daha etkili olur.”

Dış faktörlerden aile ve sosyal çevre ile ilgili öğretmenler; çocuk ailede adil bir ortamda büyürse ve aile çocuğa adaleti öğretirse adil bir bireyin yetişeceğini, adil bir ortamda büyümeyse ve ailede adaletsizliği öğrenirse adalet değerinin kazandırılmasının okulda güçleşeceğini, aynı şekilde sosyal çevrede de adaletsiz uygulamaları gören ve bunlara maruz kalan çocuğun adalet değerini kazanmasının zorlaşacağını ifade etmişlerdir.

Dış faktörlerden aile ve sosyal çevrenin etkisi ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekilde:

Ö6 “Özellikle küçük yaş gruplarında en önemli faktörün aile olduğunu düşünüyorum. Adil ebeveynler adil nesil yetiştiriyorlar. Adil ebeveynlerin çocuklarına rol model olması onların şekillenmesine yardımcı oluyor. Bir atasözü ile örnek vereyim görgülü kuşlar gördüğünü işler demiş atalarımız çocuklar ne görüyorsa öyle yetiştiriyorlar. İlkokul çağında aile özellikle etkili. Ortaokul çağında televizyon ve sosyal medya da etkili olmaktadır. Ancak tüm bunların dışında ben en önemli faktörün aile olduğunu düşünüyorum.”

Ö7 “Dış faktörler adalet değerinin öğretiminde okuldan daha çok etkilidir. Çocuk küçük yaştan itibaren ailesini rol model alıyor her yönüyle.”

Ö10 “Eğitim öğretim sürecinin öncesinde adalet değerinin öğretiminde birinci derece sorumlu aile bence. Anne ve baba eğitimi temel faktör. Bunun dışında sosyal çevre sosyal medya ve televizyon çok etkili. Çocuğun okuldaki geçirdiği zaman sınırlı oysa anne ve baba ile bir ömür geçiriyor sosyal medyanın tam ortasında çocuklar. Bu konuda ailelere eğitim verilmeli ve sosyal medya hayatımızdan uzak olmalı.”

Ö11 “Çocuk ilk eğitimini ailede almaya başlıyor. Çocuk aile içerisinde anne babasından adaleti ve adil davranmayı görürse çokta daha sonraki yaşantısında okulda olsun sosyal hayatta olsun adil bir insan olacak. Ayrıca sosyal hayatta da adaletli davranışları görmesi de çocuğun adale duygusunu kazanmasında önemlidir sosyal çevre. Ailesinden veya sosyal çevreden adaletsiz davranışlar öğrenen çocuğa doğruyu öğretmek zorlaşıyor ve adaletsiz bir birey olabiliyor.”

Ö14 “Bence okul eğitimin belli bir bölümün oluşturmaktadır. Çocuk ilk eğitimini ailede almaktadır bu yönüyle ailenin bu değer aktarılmasında çok ciddi etkisi bulunmaktadır. Okulda bazı temeller atılıyor ancak bu değer daha çok toplumda yaşanarak öğrenilmektedir. Evde anne babasından veya toplumsal çevresinde adaletli davranış görmeyen çocukların adalet duygusunu kazanmaları zorlaşmaktadır.”

Ö16 “Bu etkilerden en fazla etkiyi ailenin yaptığını düşünüyorum. Özellikle bir den fazla çocuğu olan ailelerin tutumları çok önemli çocuklar arasında kayırma dediğimiz bir çocuğu diğerinden üstün tutma veya bir diğer çocuğa daha fazla sevgi gösterme gibi şeyler adalet duygusunu etkiliyor. Bu açıdan ilk etken aile. Aileden sonra sosyal çevre ve sosyal medya ve televizyonlar gelmekte. Çocuk orada adalet adına ne görüyorsa kendi hayatında uyguluyor bunları.”

6. OKULDA VE SINIFTA SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET KONUSUNDA FARKINDALIK OLUŞTURMAK ÜZERE UYGULADIKLARI ETKİNLİKLER

“Okulunuzda ve sınıfınızda adalet konusunda farkındalık oluşturmak için ne gibi etkinlikler düzenliyorsunuz?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Okulda ve Sınıfta Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Konusunda Farkındalık Oluşturmak Üzere Uyguladıkları Etkinlikler

Kodlar	f
Değerler eğitimine önem verme ve kapsamında okul ve sınıf panosu hazırlama	8
Davranışlarda rol model olma	5
Adalet değeri ile ilgili uygula yapılması	4
Düz anlatım yönteminin uygulanması	3
Adil öğrenci davranışlarının ödüllendirilmesi	3
Adil bir öğrenme ortamının oluşturulması	2

Tablo 11 (Devam). Okulda ve Sınıfta Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Konusunda Farkındalık Oluşturmak Üzere Uyguladıkları Etkinlikler

Kodlar	f
Adalet ile ilgili drama çalışmalarının yapılması	2
Empati kurmalarının sağlanması	1
Pekiştireç kullanma	1
Ayın öğrencisi uygulaması	1
Örnek olay anlatımı	1
Peygamberlerin ve Hz. Ömer'in hayatından örneklendirmeler yapılması	1
Adalet değeri ile ilgili resim, şiir ve kompozisyon yarışmaları düzenleme	1
Hikaye tamamlama etkinliklerinin yapılması	1
Adalet temalı okuma metinlerini inceleme	1

Sınıfta ve okulda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet konusunda farkındalık oluşturmak için uygulanan etkinlikler ile ilgili öğretmen ifadelerinden hareketle en fazla verilen farkındalık oluşturma uygulaması olarak öğretmenler değerler eğitimi yoluyla sınıfta okulda etkinlikler düzenleme ve bu etkinlik başta sınıf ve okul panolarına adalet değeri ile ilgili farkındalık oluşturacak görsel ve metinlere yer verme şeklinde ifade etmişler. Bunun dışında davranışlarda rol model olma, adalet değeri ile ilgili uygulama yapılması, düz anlatım yönteminin uygulanması, adil öğrenci davranışlarının ödüllendirilmesi, adil bir öğrenme ortamının oluşturulması, adalet ile ilgili drama çalışmalarının yapılması, empati kurmalarının sağlanması, pekiştireç kullanma, ayın öğrencisi uygulaması, örnek olay anlatımı, peygamberlerin ve Hz. Ömer'in hayatından örneklendirmeler yapılması, adalet değeri ile ilgili resim, şiir ve kompozisyon yarışmaları düzenleme, hikaye tamamlama etkinliklerinin yapılması, adalet temalı okuma metinlerini inceleme gibi uygulamalara sınıfta ve okulda yer verdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu değer ile ilgili farkındalık oluşturma ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında en fazla değerler eğitimi verme yoluyla farkındalık oluşturdıklarını ifade etmişleridir. Değerler eğitimi uygulamalarında sınıf ve okul panosu hazırlama ve bu panolarda adalet değeri ile ilgili metin ve görsellerin olması etkinlik anlamında öğretmenlerin en fazla başvurdukları uygulamadır.

Adalet değerini değerler eğitiminde verme ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şekildedir:

Ö11 “Adalet değerine okulumuzda değerler eğitimi açısından işleniyor. Panolarımızda bu değere yer veriyoruz. Panolarda adalet ile ilgili resimler ve yazılar asılıyor. Sosyal Bilgiler dersinde konular arasında yer geldikçe adalet değerine değiniyoruz.”

Ö16 “Aydın öğrencisini seçiyoruz değerler eğitiminde bunu haliyle adalet değeri ile ilgili de yapıyoruz. Ödüllendirmeler yapıyoruz. Bu değer ile ilgili sunum yapıyoruz, adalet değeri ile ilgili film izletiyoruz. Okuma metinleri kullanıyoruz.”

Ö17 “Adalet konusunda değerler eğitiminde öğrencilere farkındalık oluşturmak için çalışmalar yapıyoruz. Okulun belli alanlarında öğrencilerin dikkatini çekmek için panolar hazırlıyoruz adalet, eşitlik gibi kavramları öğrensinler diye. Diğer branş öğretmenleri ile iletişime geçiyoruz. Resim öğretmeni olsun Türkçe öğretmeni olsun. Bu değer ile ilgili resim, şiir ve kompozisyon yarışmaları düzenliyoruz. Yine sınıf içerisinde çocukların derse katılımı ve söz hakkı vermede de adaletli davranıyoruz. Etkinliklerde herkesin katılımını sağlama adına işbirliği yöntemini uyguluyoruz.”

Farkındalık oluşturma ile ilgili yine öğretmenlerin en fazla önemseydiği ve bu değer gerek aktarılmasında gerekse farkındalık oluşturmada rol model olmanın önemini ifade etmişlerdir. Burada rol model olurken örtük öğrenmenin amaçlandığı da ortadadır. Rol model olma ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö9 “Adalet oluşturma konusunda etnikliklerin en büyüğü bu değeri gerek okulda davranışlarımızla yaparak yaşayarak öğretmeye çalışıyoruz. Bu değer teorik olarak çok anlatılacak bir değer değil. Asıl öğrenci bu değeri öğretmenlerin söylemleri ile eylemleri birbirini tuttuğu zaman öğreniyor. Yaptığımız en önemli etkinlik adalet değeri ile ilgili öğretmenlerin örnek olması diyebilirim. Okulla alakalı bir karar aldığımızda bunun sebeplerini de öğrencilerimize açıklıyoruz.”

Bu değer ile ilgili farkındalık oluşturma da ödüllendirme ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö10 “Adalet konusunda olumlu davranış gösterenlere ödüllendirme olumsuz davranış sergileyenlere ise onlarla konuşarak olumlu davranış sergileme sürecine dahil etmeye çalışıyorum.”

Ö16 “Aydın öğrencisini seçiyoruz değerler eğitiminde bunu haliyle adalet değeri ile ilgili de yapıyoruz. Ödüllendirmeler yapıyoruz. Bu değer ile ilgili sunum yapıyoruz, adalet değeri ile ilgili film izletiyoruz. Okuma metinleri kullanıyoruz.”

Ö19 “Adaletli davranan öğrencileri okulda ödüllendiriyoruz ve diğer öğrencileri de teşvik ediyoruz bu yönüyle. Her ay değerler eğitimi bağlamında panolarda yazılar ve görseller sergiliyoruz.”

Öğrenmede kalıcı öğrenme noktasında önemli bir yeri olan drama yönetimini kullanan bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö3 “Öncelikle ortak sınıf kuralları belirliyoruz. Drama etkinliklerinde bu değere bolca yer veriyorum. Dilekçe hakkı konusunu işlerken mesela öğrencilere bir konu ile alakalı dilekçe yazdırarak onlara bu değer ile ilgili farkındalık oluşturmaya çalışıyorum.”

Ö13 “Ders içerisinde birçok etkinlik yaptığımızı söyleyebilirim. Bunlardan biri dilekçe hakkı konusunda etkinlik yapıyoruz adalet değeri ile ilgili veya günlük hayatta marketten aldıkları bir ürünün bozuk çıkması sonucunda neler yapmaları konusunda videolar izliyoruz veya canlandırmalar yapıyoruz böylece adaletsiz bir durum ile karşılaştıklarında adaleti sağlamak adına neler yapmaları gerektiğini öğreniyorlar. Rol oynama ve video gösterimi sıkça yapıyorum.”

Yukarıda tabloda verilen yanıtlara bakıldığında öğretmenlerin farkındalık oluşturma adına birçok farklı uygulamalar yaptıkları görülmektedir. Okulun ve çevrenin imkanları, çocukların bireysel özelliklerini de dikkate alınarak bu konuda hangi yöntem uygunsa onun uygulanması yerinde olacaktır.

7. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ADALET DEĞERİNİN KAZANDIRILMASINA YÖNELİK ÖNERİLERİ

“Adalet değerinin yeni nesillere daha iyi aktarılmasında önerileriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sonucunda belirlenen kodlar ve frekanslar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Kazandırılmasına Yönelik Önerileri.

Kodlar	f
Adalet değeri ile ilgili ailelere aile eğitimi düzenlenmesi	9
Adalet değerinin müfredattaki yerini genişletme	8
Ailelerin ve öğretmenlerin rol model olması	4
Müfredata adalet dersinin eklenmesi	4

Tablo 12 (Devam). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Adalet Değerinin Kazandırılmasına Yönelik Önerileri.

Kodlar	f
Sosyal medya ve televizyon içerik denetimi yapma	3
Sosyal medya ve televizyonlara adalet ile ilgili reklam verme	2
Adalet ile ilgili uzmanların okullara davet edilmesi	2
Okulda adalet ile ilgili konferans ve seminer düzenlemesi	2
Değerler eğitime önem verme	1
Adaletin topluma yayılmasını sağlama	1
Adalet değeri ile ilgili projelerin yürütülmesi	1
Öğrencilerle birlikte adalet kurumlarına ziyareti gerçekleştirme	1

Tablo 12’de görüldüğü üzere adalet değerinin yeni nesillere daha iyi aktarılmasındaki öneriler noktasında öğretmen ifadelerinden hareketle en fazla önerinin ailelere adalet değeri ile ilgili aile eğitimlerinin verilmesi olduğu görülmüştür. Çocuğun ilk eğitimini ailede alması ve okul dışında da zamanının büyük bir bölümünü ailesi ile geçirmesi öğretmenlerin en çok bu yanıtı vermesinde temel teşkil etmektedir. Bunun dışında verilen yanıtlara bakıldığında öğretmenler bu adalet değerinin müfredattaki yerini genişletme, ailelerin ve öğretmenlerin rol model olması, müfredata adalet dersinin eklenmesi, sosyal medya ve televizyon içerik denetimi yapma, sosyal medya ve televizyonlara adalet ile ilgili reklam verme, adalet ile ilgili uzmanların okullara davet edilmesi, okulda adalet ile ilgili konferans ve seminer düzenlemesi, okullarda değerler eğitime daha fazla önem verme, adaletin topluma yayılmasını sağlama, adalet değeri ile ilgili projelerin yürütülmesi, öğrencilerle birlikte adalet kurumlarına ziyaret gerçekleştirme şeklinde bu değerini yeni nesillere daha iyi aktarılmasındaki önerilerini oluşturmaktadır.

İlk eğitimin verildiği yer olan ailenin önemine dikkat çeken öğretmenler bu değerini yeni nesillere daha iyi aktarılmasındaki öneriler noktasında en fazla aile eğitimi düzenlemeyi ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö12 “*Bu değer en temelde ailede başlar. Ailelere bu değer ile ilgili bakanlık aile eğitimleri verebilir.*”

Ö16 “*Adalet değerini yeni nesillere aktarmak istiyorsak eğitim önce ailede başlar. Çocuk okula gelene kadar aile içerisinde bir eğitimden geçiyor. Bu adalet değeri ailede verilmeye başlanmalı ve okulda aktif bir şekilde devam etmeli diye düşünüyorum.*”

Ö17 “Bu konuda en büyük görev ailelere düşüyor. Bu yüzden ailelere adalet noktasında eğitimler verilmeli. Çünkü adalet kavramını ne kadar okulda öğrenmiş olursa olsun uygulanmadığında çok etki göstermiyor. Bu noktada ailelere seminer, konferans verilerek onların adalet değeri noktasında eğitim alınması sağlanmalı. Değerler eğitiminde adalet değerine çok daha fazla önem verilmeli.”

Ö18 “Aileler ile alakalı adalet ile ilgili bakanlıklar bir çalışma yapmalı. Özellikle bu değerın çocuklara daha iyi aktarılmasında ailelere yönelik mutlaka eğitimler yapılmalı. İlkokul öğretmenleri de kritik bir dönemde oldukları için onlara da adalet konusunda adalet öğretimi ve yaklaşımları ile eğitim verilebilirse çok çok iyi olur.”

Bu değer ile ilgili müfredattaki yerinin genişletilmesi ve bu değere daha fazla yer verilmesi suretiyle adalet değerinin daha iyi aktarılacağı konusunda öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö8 “Sosyal Bilgiler dersinde bu konu daha uzun ve sistemli şekilde işlenebilir ve bunun için içerikte düzenleme yapılabilir. Adalet ile ilgili seçmeli ders olmalı ve bu dersin seçilmesi teşvik edilmeli.”

Ö19 “Bu değerın ders kitaplarında daha fazla yer alması gerekir. Ve yıl içerisinde adalet ile ilgili öğrencilere konferanslar düzenlenebilir.”

Adalet değerinin yeni nesillere daha iyi aktarılmasında bu değerın bağımsız bir ders olarak yer alması gerektiği ile ilgili öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö2 “Eskiden vatandaşlık dersi vardı. Bu tarz adaleti anlatan derslerin olması lazım. Adalet değeri ile ilgili özel bir ders olursa çok iyi olacağını düşünüyorum.”

Ö8 “Sosyal Bilgiler dersinde bu konu daha uzun ve sistemli şekilde işlenebilir ve bunun için içerikte düzenleme yapılabilir. Adalet ile ilgili seçmeli ders olmalı ve bu dersin seçilmesi teşvik edilmeli.”

Ö20 “Bu değer derslerde daha fazla yer verilebilir. Ayrıca hukuk ve adalet dersi seçmeli ders olarak okutulabilir.”

Çağımızda öğrencilerin hayatında önemli bir yer oluşturan sosyal medya ve televizyonların gerek içerik denetimi ve bu alanlarda adalet değeri ile ilgili müspet reklamların olması ile ilgili öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö5 “Yeni nesil deyince benim aklıma teknolojik bir nesil geliyor. Yeni nesil gerek sosyal medya gerekse televizyonla çok meşguller. Sosyal medyada adalet ile ilgili

içeriklerin mutlaka olması gerekir. Televizyon reklamlarında bu değere yer vermeleri bu değerın kazanımı konusunda çok etkili olacağını düşünüyorum. Bunun dışında öğretmenlere de çok iş düşüyor çünkü bizler toplumu inşa ediyoruz. Bu değer gereken önemi değerlerimizde vererek bu değerın kazanımına da katkı sağlamış oluruz.”

Ö9 “Bu değer ile ilgili yapılması gereken en durum sosyal medyanın çeşitli yönetmeliklerle kontrol altına alınması, ilgili mevzuata aykırı davrananlara çok ciddi cezalar verilmesi. Adaletli yaralayan en önemli husustur sosyal medya. Çünkü sosyal medyada fenomen denilen kişileri çocuklar örnek alıyor. Buradaki adaletsizlik içeren içerikler öğrencilere olumsuz örnek teşkil ediyor.”

Ö10 “Sosyal medya ve televizyonlar adalet değeri bakımından süzgeçten geçirilmeli. Sosyal medya çocukların hayatının çok içinde ve buradaki içerikler çok denetimsiz bu da maalesef adalet duygusunun kazanımını zorlaştırıyor.”

Ö15 “Sosyal medya ve televizyonlarda çocuklara adalet değeri ile ilgili olumsuzluk yaratacak programlar veya içeriklerle ilgili önlemlerin alınması gerekiyor. Çünkü çocuklar adaletsizlik örneği içeren birçok içerikle bu mecralarda karşılaşılıyorlar. Sonuç olarak televizyon ve sosyal medyanın bu değerın öğrenilmesi konusunda önemli olduğunu düşünüyorum.”

TARTIşMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını belirlemek üzere gerçekleştirilen bu araştırmada, çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin bakış açılarından; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin adalet kavramına yönelik görüşleri, öğrenme öğretim sürecinde adaletin rolüne yönelik görüşleri, öğrencilere adalet değerini öğretim şekillerine yönelik görüşleri, adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklara yönelik görüşleri, adalet değerinin kazanımı konusunda dış faktörlerin etkisine yönelik görüşleri, adalet konusunda farkındalık oluşturmak üzere uyguladıkları etkinlikler ve adalet değerinin kazandırılmasına yönelik önerileri temaları üzerinden değerlendirilmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri adalet kavramını hak ve hukuka uygunluk, toplumsal yaşamda adil olunması, eşitlik ve eşit davranılması, eğitimde adil yaklaşımlar, dini değerler, dengeli ve ölçülü davranışlar, fırsat ve imkan eşitliği, demokrasinin varlığı, duyarlılık ve toplumsal bilinç gibi farklı boyutlarıyla ele almışlardır. Öğretmenlerin çoğunluğunun adaleti hak ve hukuka uygunluk ile sosyal yaşamda adaletli olma çerçevesinde tanımlamaları, adaletin temelini hak kavramına ve bu hakların korunmasının hukuk sistemleri ile ilişkisine dayandığını ortaya koymaktadır. Alanyazına bakıldığında araştırmanın ilgili bu sonuçlarını destekleyen akademik çalışmalar ve görüşler bulunmaktadır. Jhon Rawls eserinde hakkaniyet ile adalet arasında paralellik kurar ve adaletin hakkaniyet olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir (Kabadayı, 2013). Çengelci Köse vd. (2019) tarafından öğretmen adaylarının bakış açısıyla adalet değeri adlı çalışmada öğretmen adaylarının adalet kavramını hakkaniyetli şekilde davranmak, haklı ile haksız birbirinden ayırmak şeklinde ele aldıkları görölmüştür. Çakmak (2016) tarafından ortaokul öğrencilerinin adalet, dürüstlük, saygı, sorumluluk ve barış değerleri hakkında algıları üzerine çalışmasında öğrencilerin adaleti eşitlik, hakkı gözetmek ya da hak hukuk, ayrımcılık yapmamak, adil olmak şeklinde ifade ettikleri tespit edilmiştir. Doğan (2020) tarafından yapılan ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algılarının incelenmesi çalışmasında adalet kavramını öğrencilerin en fazla eşitlik kavramı ile ilişkilendirdikleri görölmüştür. Eşitlik ile adalet kavramları birbirinden farklı kavramlar olsa da genelde birbirlerinin yerlerine ifade edilen kavramlar olarak ortaya konulduğu ortadadır. Bu çalışmada da birçok öğretmenin de adaleti tanımlarken eşitlik kavramını kullandığı belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrenme ve öğretme sürecinde adaletin rolüne ilişkin görüşleri, adil bir eğitim öğretim ortamının sağlanması, öğrencilerin sürece aktif katılımının teşvik edilmesi, ölçme ve değerlendirme süreçlerinde adaletli bir yaklaşım sergilenmesi, bireysel farklılıklara saygı gösterilmesi, öğrencilerin öğretmenlerine güven duyması ve insan ilişkilerinde adaletin esas alınması yönünde olmuştur. Öğretmenler, adil bir eğitim öğretim ortamının gerekliliğini vurgularken, ölçme ve değerlendirme süreçlerinde adaletin sağlanmasının, öğrencilerde adalet duygusunun gelişmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin bireysel farklılıklarına saygı gösterilmesi ve öğretmenlere duyulan güvenin, öğrencilerde adalet algısının oluşumunda kritik bir unsur olduğu ifade edilmiştir. Alanyazına bakıldığında bulunan sonuçları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yaraş (2015) tarafından yapılmış olan araştırmada sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer almakta olan hoşgörü ve adalet değerine yönelik araştırmasında öğretmenlerin öğrenciler arasında sınıf içinde ayırım yapmadıkları ve öğretmenlerin adil olduğu belirlenmiştir. Bursa (2015) tarafından yapılan araştırmada sosyal adalet noktasında öğretmenin görevi; öğrenciler arasında eşitliği sağlama ve herhangi bir ayrımcılık yapmama, sosyal adalet kavramını öğrencilere benimsetme, öğrencilere adalet konusunda rol model olma sonuçlarına ulaşılmıştır. Çubukçu ve arkadaşlarının (2012) yapmış olduğu araştırmada öğretmenin adaletli olmasına yönelik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmada öğretmenin sahip olması gereken değerlere yönelik araştırmada yöneticiler, veliler ve öğrenciler öğretmenin adalet değerine sahip olması gerektiği belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri adalet değerini öğrencilere öğretirken rol model olmayı, adil bir öğrenme ortamı oluşturmayı, örnek olay anlatımı ve empati becerilerini geliştirme gibi yöntemleri öne çıkarmışlardır. Öğretmenler ayrıca, yaparak yaşayarak öğretme, adil ölçme ve değerlendirme yapma, tarihten adaletle ilgili örnekler verme, etik değerlerle bağdaştırma, olumlu-olumsuz karşılaştırmalar yapma, düz anlatım kullanma, insan hakları ve demokrasi vurgusu yapma, adaletli davranışlar sergileme, somut kavramlarla destekleme ve yaratıcı drama yönteminden faydalanma gibi çeşitli yaklaşımlar kullanarak adalet değerini aktarmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin en çok vurguladığı unsurlar arasında, öğrencilere rol model olma ve adil bir öğrenme ortamı sağlama ön planda yer almıştır. Alanda yapılan araştırmalara bakıldığında bu sonuçları destekleyen benzer araştırmalar bulunmaktadır. Bu anlamda yapılan çalışmalara bakıldığında Varol (2013) yaptığı çalışmada öğretmenler değer

aktarımında en fazla değer açıklama yaklaşımını, en az telkin yönteminin kullanıldığını belirlemiştir. Değerlerin öğretiminde rol model olmayı da öğretmenlerin önemsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Arslan (2019) yaptığı çalışmada değer öğretiminde konu içinde telkin, yaşamdan örnekler verme, tarihsel örnekler ve tarihi şahsiyetler üzerinden örnekler verme, empati gibi etkinliklerin yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Yalçın (2019) tarafından yapılan çalışmada öğretmenin rol model olması ve yaparak yaşayarak öğrenmenin değerlerin öğrenilmesinde önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Pınaz (2020)'nin yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin değerleri öğretirken tarihteki önemli şahsiyetlerin hayatlarından örnek kesitler sunma, değerler ile ilgili günlük hayattan örnekler verme, anlatım yapma, rol model olma, örnek olay yöntemlerine yer verdiklerini tespit etmiştir. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) çalışmasında değer öğretiminde örnek olay incelenmesinin ve öğretmenin rol model olmasının değer aktarımında önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri, adalet değerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar arasında ailede adalet ile ilgili yanlış öğrenmelerin, sosyal medya ve televizyonun olumsuz etkilerinin, sosyal hayatta görülen adaletsizliklerin, adalet kavramına ilişkin kavram kargaşasının, öğrencilerde benmerkezci düşüncenin, önyargıların ve bencil davranışların varlığını belirtmişlerdir. Ayrıca, adalet kavramının soyut olması ve grup psikolojisi ile akran öğrenmesinin de zorluk yarattığı ifade edilmiştir. Öğretmenlerin çoğu, çocukların ailede yeterli adalet eğitimi almadığını ve ailedeki adaletsiz uygulamaların öğrencilerin adalet algısını olumsuz yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Bu zorlukları aşmak için öğretmenler, doğruyu anlatmaya çalışmak, öğrencilerle birebir konuşmak, empati kurmalarını sağlamak ve okulda tüm etkinliklerde adil süreçler uygulayarak adalet değerini kazandırmaya gayret ettiklerini ifade etmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri adalet değerinin öğretimindeki zorlukları aşmak için çeşitli yöntemler kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu yöntemler arasında düz anlatım, empati becerilerini geliştirme, örnek olaylarla açıklama, öğrenmeyi zamana yayma, örtük öğrenme, oyunlaştırma, kavramları somutlaştırma, adil bir öğrenme ve ölçme-değerlendirme ortamı oluşturma, aile ile işbirliği yapma ve drama yönteminden yararlanma öne çıkmıştır. Öğretmenler, bu stratejilerle adalet değerini daha etkili bir şekilde aktarabilmeyi amaçlamaktadırlar. Alanda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırma sonuçlarını destekleyen benzer araştırmalar bulunmaktadır. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) yaptıkları çalışmada değer eğitimi ile ilgili karşılaşılan sorunların

kaynakları bakımından ailenin sosyal kültürel ve ekonomik özellikleri, kitle iletişim araçlarının olumsuz özelliklerini değer öğretiminde karşılaşılan zorlukların kaynakları olarak tespit etmişlerdir.

Varol (2013) çalışmasında değer eğitimi verme sürecinde ilgili paydaşlar arasında işbirliğinin bulunmamasını sorun olarak belirlemiştir. Arslan (2019) çalışmasında ailelerin değer kazandırılma sürecindeki ilgisizlikleri ve ailelerin değer yargılarının farklı oluşunu çalışmasında değer aktarımında yaşanan olumsuzluklar olarak tespit etmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri adalet değerinin kazanımında eğitim öğretim dışındaki faktörlerin de önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Öğretmenler, sosyal medyanın öğrencilerin adalet algısını olumsuz etkilediğini ve günümüz teknoloji çağında sosyal medyanın en büyük dış faktör olduğunu vurgulamışlardır. Sosyal medya içeriklerinin düzenlenmesi durumunda, bu platformlardan adaletle ilgili olumlu öğrenmelerin gerçekleşebileceği ancak mevcut durumda bu içeriklerin çoğunlukla olumsuz etkiler yarattığı ifade edilmiştir. Ayrıca, televizyon içeriklerinin de öğrencilerin adalet değerini öğrenmelerine olumsuzluk oluşturduğu ve bu içeriklerin düzenlenmesinin, çocukların adalet değerini kazanmalarına olumlu yönde katkı yapabileceği belirtilmiştir. Ayrıca eğitim öğretim harici dış faktörlerden ailenin ve sosyal çevrenin de bu değerini öğrenilmesinde önemli faktör olmaları belirtilmiştir. Alanda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırma sonuçlarını destekleyen benzer araştırmalar bulunmaktadır. Kurtde Fidan (2009) tarafından yapılan araştırmada değer öğretiminde öğretmen adaylarının belirleyici unsur olarak aileyi gördükleri araştırma sonucunda belirlenmiştir. Akdemir (2012) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin değerlerin öğretilmesinde ailenin sorumluluğunun öncelikli olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Tosun (2021) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin sosyal medya ve kitle iletişim araçları içeriklerinin değerler açısından öğrencilere olumsuz örnek oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Batmaz ve Erdoğan (2019) tarafından yapılan çalışmada sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının değerler eğitimi zorlaştıran etmenler arasında olduğu ifade edilmiştir. Kurtulmuş, Tösten vd. (2014) tarafından yapılan araştırmada; televizyon içeriklerinde şiddet ya da cinsellik vb. unsurlarının yer alması değerler eğitimi açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Tokdemir (2007) tarafından yapılan araştırmada teknolojik gelişmelerin ve medyanın öğrencilere değer aktarılması sürecini zorlaştırdığına dair bulgular bulunmaktadır Ünlü ve Kaşkaya (2018)

yaptıkları araştırmada çevresel etmenlerin de değer öğretiminde sorun oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri sınıf ve okulda adalet değeri konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla en çok değerler eğitimi yoluyla etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu etkinliklerin başında, sınıf ve okul panolarında adalet değeriyle ilgili görsellere ve metinlere yer verilmesi gelmektedir. Ayrıca, öğretmenler davranışlarda rol model olma, adil öğrenci davranışlarını ödüllendirme, adil bir öğrenme ortamı oluşturma, drama çalışmaları yapma, empati geliştirme, pekiştireç kullanma, ayın öğrencisi uygulaması, örnek olay anlatımı ve peygamberlerin ve Hz. Ömer'in hayatından örnekler verme gibi yöntem ve etkinliklerle adalet değerini öğrencilere aktarmaya çalışmaktadırlar. Adalet temalı resim, şiir ve kompozisyon yarışmaları düzenleme, hikaye tamamlama etkinlikleri yapma ve okuma metinlerini inceleme de bu farkındalığı artırmaya yönelik diğer uygulamalar arasında yer almaktadır.

Araştırmada bulunan sonuçlar ile alanda yapılan bazı çalışmaların benzer sonuçlar içerdiği görülmektedir. Varol (2013) tarafından yapılan çalışmada değer öğretiminde örnek olay uygulaması ve telkin yöntemlerinin uygulandığı belirlenmiştir. Arslan (2019) tarafından yapılan çalışmada, değer aktarımı sırasında değere vurgu yapma, telkin, tarihsel örnekler ve tarihi şahsiyetler üzerinden örnekler verme, yaşamdan örnekler verme, empati yapmasını sağlayan etkinliklerin önemli olduğu belirlenmiştir. Ünlü ve Kaşkaya (2018) tarafından yapılmış çalışmada , öğretmenlerin değer aktarımını en fazla yaptığı etkinlik olarak telkin, okul panosu hazırlama, drama yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mazak (2023) tarafından yapılan çalışmada, değerler eğitimi etkinliklerinde tarihi önemli şahsiyetlerin hayatından kesitler sunma, şiir, kompozisyon ve yazma etkinlikleri, metin okuma etkinlikleri, pano hazırlanması gibi etkinlikler düzenledikleri görülmüştür.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri, adalet değerinin yeni nesillere daha etkili bir şekilde aktarılması için en önemli önerinin ailelere yönelik adalet eğitimi verilmesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu, çocuğun ilk eğitimini ailesinde alması ve aile ile geçirdiği zamanın önemiyle ilişkilidir. Bunun yanı sıra öğretmenler, müfredatta adaletin yerini genişletme, ailelerin ve öğretmenlerin rol model olması, sosyal medya ve televizyon içerik denetimi, adalet dersinin müfredatta eklenmesi, okullarda adalet ile ilgili etkinlikler düzenlenmesi ve adaletin topluma yayılması gibi çeşitli stratejiler önermektedirler. Bu sonuçları alanda yapılan bazı çalışmalar desteklemektedir. Çelikkaya ve Filoğlu (2014) tarafından

yapılmış çalışmada ailelerin değerler eğitimi noktasında bilinçlendirilmesinin, eğitim öğretimin en önemli paydaşları olan okul, aile ve öğretmenler arasındaki işbirliği düzeyinin artırılmasının, daha iyi bir eğitim öğretim müfredatının geliştirilmesinin değerler eğitimi noktasında önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Memişoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada daha nitelikli eğitim öğretim müfredatının oluşturulmasının ve değerler noktasında ailelerin bilgilendirilerek bilinçlendirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Polat vd., (2019) tarafından yapılan çalışmada, değerler eğitimi alanında ailelerin bilinçlendirilmesi, müfredatta değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak yer alması, medyanın ilgili merciler tarafından denetlenmesi önerilmiştir.

Bu araştırmada bulgulardan hareketle aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

- Adalet kavramının öğretilmesi ile ilgili başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere, bakanlıklar arasında koordineli bir şekilde projeler yürütülebilir.
- Adalet değeri ile ilgili Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki içerikler genişletilmelidir.
- Bu araştırma Sosyal Bilgiler öğretmenlerin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını belirlemek için yapılmıştır. Farklı branş öğretmenlerinin, ailelerin, öğrencilerin ve okul idarecilerinin adalet değerine yönelik algılarını tespit etmeye yönelik araştırmalar da yapılabilir.
- Farklı ülkelerdeki öğretmenlerin adalet değerine yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Adalet değerinin yaşanarak öğrenilebileceği realitesinden hareketle drama çalışmaları, rol oynama, empati becerilerini ortaya koyacak etkinlikler, adalet kurumlarına geziler gibi öğrencinin kalıcı öğrenmesini sağlayacak yöntemlere daha çok başvurulabilir.
- Adalet kavramı ile ilgili ailelere eğitimler verilebilir.
- Adalet kavramı ile ilgili sosyal medya ve televizyonlardaki içerikler düzenlenebilir ve sosyal medya mecralarında adalet kavramı ile ilgili toplumda farkındalık yaratabilecek kampanyalar yapılabilir

KAYNAKÇA

- Aral, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Avcı, M. (2020). *Öğretmenlerin Değerler Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Arpacı, M. (2013). Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Değer Ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(2), 205- 228.
- Arslan, S. (2023). *Ortaokul Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Verilen Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(10), 9-27.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde "Yardımseverlik" Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi Ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, Z. Ş., ve Yaşar, F. T., (2007). Yükselen Değer Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 8-11.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleştirme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, S. (2012). *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Görüşleri Ve Bunların Kazandırılmasına İlişkin Uygulamaları*. (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Arslan, M. (2019). *Değerlerin Kazandırılma Sürecinde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*. (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bursa, S. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Adalet Algı Ve Deneyimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bozkurt, E. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Bilge, N. (2014). *Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*. Ankara: Urhan Kitapevi Yayınları.
- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum ili örneği)*. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Berti, C., Molinari, L. & Speltini, G. (2010). Classroom Justice And Psychological Engagement: Students' And Teachers' Repesantations. *Social Psychology of Education*, 13(4), 541-556,
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 12-19.
- Batmaz, O. ve Erdoğan, T., 2019. Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2681-2692.

- Balcı, F. A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler programında yer Alan Değerler Ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1).
- Chory Assad, R. M. (2002). Classroom Justice: Perceptions Of Fairness As A Predictor Of Student Motivation, Learning And Agression. *Communication Quarterly*, 50(1), 58-77.
- Çubukçu, Z., Eker Özenbaş, D., Çetintaş, N., Satı, D. ve Yazlık Şeker, Ü. (2012). Yönetici, Öğretmen, Öğrenci Ve Veli Gözünde Öğretmenin Sahip Olması Gereken Değerler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. 2(1), 25-37.
- Çelikkaya, T. (2008). *Okul Uygulamalarında Adalet: 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Okul Deneyimlerini Algılayışları*. (Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çengelci Köse, T., Gürdoğan Bayır, Ö., Köse, M. ve Yıldırım Polat, A. (2019). Öğretmen Adaylarının Bakış Açısıyla Adalet Değeri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 67-93.
- Çakmak, A. (2013). *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Adalet Değerinin Öğretimi*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Çolak, N. (2023). *Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Gerçekleştirilen Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014, Nisan). Değişen Dünyada Vatandaşlık Ve Demokrasi: Eğitiminde Yeni Yönelimler Ve Sorunlar. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul.
- Çakmak, M. M. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Adalet, Dürüstlük, Saygı, Sorumluluk Ve Barış Değerleri Hakkındaki Algıları (Diyarbakır ili örneği)*. (Yüksek lisans tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Doğanay, A. (2012). *Değerler Eğitimi. Sosyal Bilgiler Eğitimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi İçinde* (Ed. Cemil Öztürk). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, O. (2020). *Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Hukuk Ve Adalet Kavramlarına İlişkin Algılarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Dinç, E. ve Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değer Algılarının Karikatürler Aracılığıyla İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3), 974-988.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Elbay, S. (2020). *Ortaokul T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Uygulanan Tarihsel Empati Modelinin Akademik Başarı Ve Derse Yönelik Tutuma Etkisinin İncelenmesi*. (Doktora tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnel, Y., Urhan, E. ve Ünal, A.İ. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Adalet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 379-402.
- İnce, M. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatanseverlik Değeri Ve Vatanseverlik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *Turkish Studies*. 6(1), 1439-1454.

- Katılmış, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuşdil, M.Ersin., Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri Ve Swartz Değer Kuramı, *Türk Psikolojisi Dergisi*, (45), 59-76
- Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kurtdede Fidan, N., 2009. Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşler, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2(20), 1-18.
- Kurtulmuş, M., Tösden, R. ve Gündaş, A., 2014. “İlköğretim 1. Kademe Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 12(27), 281-305.
- Kabadayı, T. (2013). “Hakkaniyet” Adaletin Temelidir. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 49-57.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi Ve Değerler Eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.
- Mazak, E. (2023). *Türkçe Öğretmenlerinin Vatanseverlik Değerine Yönelik Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.
- Meriam Suhaimy, S. H., Lai, C. W., Tajuddin, H. A., Samsudin, E. M., & Johan, M. R. (2018). Impact of TiO₂ nanotubes' morphology on the photocatalytic degradation of simazine pollutant. *Materials*, 11(11), 20-66.
- Memişoğlu, S. P. ve Taşkın, S. (2019). Öğretmenlerin Adalet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 178-20.
- Memişoğlu, H. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerler Eğitimi. *International Journal of Social Science*, 58, 47-63.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Nesbit, P. L. & Burton, S. (2007). Student Justice Perceptions Following Assignment Feedback. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31(6), 655-670.
- Onaylı, F. (2024). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimiine Bakış Açılarının İncelenmesi (Hakkari İli Örneği)*. (Yüksek lisans tezi), Hakkari Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hakkari.
- Özmen, Ö.N.T., Arbak, Y. ve Süral Özer, P. (2007). Adalet Verilen Değerin Adalet Algıları Üzerindeki Etkisinin Sorgulanmasına İlişkin Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 17-33.
- Öztürk, C., 2006. *Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış*, Ed.: C. Öztürk, *Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırıcı Bir Yaklaşım*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özkul, A.S (2007). *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler SdÜ Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Panthi, R.K., Luitel, B.C. & Belbase, S. (2018). Teachers' perception of social justice in mathematics classrooms. *Journal of Research in Mathematics Education*, 7(1), 7-37.
- Polat, B., Kaya, İ. F., & Yalçınkaya, E. (2019). The Problems And Solution Proposals Of Social Studies Teachers In Value Education. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 266-285.

- Pırnaz, E. (2020). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerlere Yönelik Görüşleri (Kahramanmaraş İli Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Taşpınar, M. Ve Atıcı, B. (2002). Öğretim Model, strateji, Yöntem ve Becerileri/ Teknikleri: Kavramsal Boyut. *Eğitim Araştırmaları*, 2(8), 207-215.
- Tomul, E., Çelik, K. ve Taş, A. (2012). Justice In The Classroom: Evaluation Of Teacher Behaviors According To Students' Perceptions. *Eurasian Journal of Educational Research*, 48, 59-72.
- Topakkaya, A. (2008). Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 27-49.
- TDK (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. [https://sozluk.gov.tr/], Erişim tarihi: 11.05.2024.
- Tokdemir, M. A., (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tosun, Y.(2021). *Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimini Zorlaştıran Faktörlere İlişkin Görüşleri Ve Değerler Eğitimine Yönelik Uygulamaları*. (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Softaoğlu, M. (2023). *Swot Analizine Göre Değerler Eğitiminde Sınıf Öğretmenleri ve Sosyal Bilgileri Öğretmenlerinin Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Sosyal Bilimleri Üniversitesi, Ankara.
- Sırrı, V. (2015). *Karakter Eğitimi Çerçevesinde Çocuklarda Adalet Algısının Oluşumu Ve Gelişimi*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim Öğrenme Ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. (4. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Uysal, E. (2003). Değerler Üzerine Bazı Düşünceler Ve Bir Akbaş Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler–İslâmî Erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.
- Uyanık, H. (2022). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Programındaki Değerler Bağlamında Atatürk'ün Nutkunun İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ünlü, İ. ve Kaşkaya, A. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Eğitimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2656-2679.
- Varol, Ç. (2013). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yalçın, M. (2019). *Değişen 2017 5. sınıf Sosyal Bilgiler Müfredatındaki Değerler Eğitimiyle İlgili Öğretmen Görüşleri (Sivas Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499- 522.
- Yakut, K. (2023). *Değerler Eğitiminde Öğrencilere Örnek Bir Model Hz. Muhammed*. (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Yaraş, İ. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Hoşgörü Ve Adil Olma Değerlerine Sahip Olma Boyutunda*

- Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Yürür, Ş. (2008). Örgütsel Adalet İle İş Tatmini Ve Çalışanların Bireysel Özellikleri Arasındaki İlişkilerin Analizine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 295-312.
- Yeşil, S. (2021). Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersinde Adalet Değeriyle İlgili Algı Ve Tutumları. (Doktora Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: MEB İzin Belgesi.....	56
Ek 2: Etik Kurul İzni	57
Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	58

Ek 1: MEB İzin Belgesi

Ek 2: Etik Kurul İzni

Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Değerli Öğretmenim

Merhaba. Benim adım Ali YUMUŞ. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaktayım. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin adalet değerine yönelik görüş ve uygulamalarını tespit etmek amacıyla bir araştırma yapıyorum. Araştırmanın amacına ulaşması sizin sorulara vereceğiniz objektif ve samimi cevaplar ile mümkündür. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim. Görüşmemiz kayıt altına alınacaktır.

Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

Doğum yeriniz: Köy () Kasaba () İlçe () Şehir Merkezi ()

Yaşınız :

Medeni Durumunuz: Evli () Bekar ()

Eğitim Durumu: Lisans () Lisansüstü ()

Nerede görev yapıyorsunuz: Köy () Kasaba () İlçe () Şehir Merkezi ()

Meslekteki kıdeminiz: 1-5 yıl () 6-10 yıl () 10-15 yıl () 15 yıl ve üzeri ()

Görüşme Soruları

1. Adalet kavramı sizin için ne anlama geliyor?
2. Öğrenme öğretme sürecinde adaletin rolü hakkında düşünceleriniz nelerdir?
3. Adalet değerini öğrencilerinize nasıl öğretmeye çalışıyorsunuz?
4. Öğrencilere adaleti öğretirken karşılaştığınız zorluklar nelerdir? Bu zorlukları nasıl aşmaya çalışıyorsunuz?
5. Adalet değerinin kazanımı konusunda eğitim öğretim haricinde dış faktörlerin (Aile, televizyon, sosyal medya, sosyal çevre vb.) etkisi hakkında düşünceleriniz nelerdir?
6. Okulunuzda ve sınıfınızda adalet konusunda farkındalık oluşturmak için ne gibi etkinlikler düzenliyorsunuz?
7. Adalet değerinin yeni nesillere daha iyi aktarılmasında önerileriniz nelerdir?